

Милош Луковић*

ИЗВОРИ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ ОПШТЕГА ИМОВИНСКОГ ЗАКОНИКА¹

І. ОБРАДА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ ОПШТЕГА ИМОВИНСКОГ ЗАКОНИКА У ЛЕКСИКОЛОШКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Не постоје целовити речници историјске правне терминологије српског језика, у којима би се нашла (макар и делимично) и терминолошка лексика Општега имовинског законика за Књажевину Црну Гору (у даљем тексту: Општи имовински законик). Постојећи правни лексикони фрагментарно се осврћу на садржину и поједине институте Општега имовинског законика. Тако, опсежни *Лексикон грађанског права* (Београд, 1996, стр. 841)² позива се на Општи имовински законик у 22 одреднице (од укупно 1.480 својих одредница), и то у одредницама: *абандон, авулсио, законске стварне службености, засијавне књиже, засијуйнишиво, извори облигација, имовинско право, конвалидација, налаз изгубљене ствари, налаз скривеног блага, нанос, нужни пролаз, Ојшии имовински законик за Црну Гору, привајна својина, примерен рок, ириваи-*

* Др Милош Луковић, научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд.

1 Овај рад представља део наше опсежније студије о језику Општега имовинског законика (чији је ауторство заштићено), која досад није у целини објављена.

2 Видети: *Лексикон грађанског права 1996*. На обради одредница у овом лексикону ангажована су 62 стручњака, међу којима су: наставници универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу, Подгорици, Приштини, Крагујевцу, Сарајеву; сарадници Института за упоредно право у Београду; судије Врховног суда Србије и Првога општинског суда у Београду, стручњаци из ондашњих савезних и републичких институција у Београду. На челу шесточланог уређивачког одбора, као главни уредник, био је пок. др Обрен Станковић, професор Правног факултета у Београду.

шај, речно осџрво, сџоредна сџвар, суйона, суседска ѓрава, шајиц-ски сисџем, ѓрошкови гржаоца сџвари. А Лексикон облигационог ѓрава (Београд, 2001, стр. 471)³ позива се на Законик у свега десет одредница (од укупно 874 одреднице): *абандон, имаоник, ориаклук, ѓоклон, ѓослужа, ѓредмеџ облигације, сџрежа, уђовор, ѓодела уђовора, закон – формални извор облигационог ѓрава*. Све те одреднице посвећене су конкретним правним институтима, који се анализирају у светлу решења из различитих правних система, међу којима су и она из Општега имовинског законика. Стога, у тим одредницама не налазимо објашњења термилолошких проблема везаних за Законик.

Новија издања Општега имовинског законика редовно прате и две врсте регистара: 1) преглед правних термина коришћених у Законнику који је још 1888. године објавио Андра Ђорђевић, професор римског и грађанског права на Правном факултету у Београду;⁴ 2) регистар правних појмова (института) објављен први пут уз треће издање Законика 1913. године,⁵ који је 1903. године урадио рано преминули суплент права Стево Петровић Његош.⁶ Док је А. Ђорђевић у свом прегледу наводио искључиво термине у оном облику како их користи Општи имовински законик (додајући ради поређења и њихове еквиваленте на латинском, француском и немачком језику, као и одговарајуће термине из Грађанског законика Србије), у регистру С. Петровића Његоша налазе се кључни правни институти из Законика (око којих су груписани и други сродни институти), означени не само изворно употребљеним терминима већ понекад и изведеним терминима. Отуда и разлика у броју јединица у ова два регистра: регистар С. Петровића Његоша оперише с око 150 назива основних института, а преглед А. Ђорђевића садржи нешто више него двоструки број јединица – изворних термина Законика. Тиме је извршен инвентар *сџецифичне ѓтермилолошкџ* Законика, али тиме није пописана *укуџна ѓтермилолошка лексика* Законика.

Као што смо констатовали у нашем новијем раду,⁷ идентификовали смо *ѓреко 750 лексема ѓравне ѓтермилолошке коноџације* (о чему ћемо подробније говорити другом приликом), што је више него двоструко у односу на број термина из прегледа А. Ђорђевића.

3 Видети: *Лексикон облигационог ѓрава 2001*. Аутор овог лексикона је универзитетски професор др Илија Бабић из Београда.

4 Видети: *Ђорђевић 1888, Ђорђевић 1986* [1888].

5 Видети: *Мариџиновић 1958, 277*.

6 Стево Петровић Његош, син војводе Ђура Петровића и рођак књаза Николе, студирао је правне науке у Хајделбергу, у Немачкој. Током студија бавио се проучавањем црногорскога обичајног права и црногорских закона, а због изненадне тешке болести није успео да одбрани докторску титулу и стекне звање доктора правних наука. Умро је 1905. године на Цетињу с непуних 26 година.

7 Видети: *Ђорђевић 1888*, стр. 15–22.

Пре него што се упустимо у расправљање порекла термилошке лексике Општега имовинског законика, ваља размотрити како термилошку лексику Општега имовинског законика третирају *Приноси за хрвајски љравно-љовјесљни рјечник* Владимира Мажуранића и општи речници хрватскога или српског, односно српскохрватског језика.

1. Приноси за хрватски правно-повјестни рјечник

Хрватски правник практичар и историчар права Владимир Мажуранић (син песника и бана Ивана Мажуранића)⁸ израдио је опсежно правно-лексикографско дело (укупно 1.830 страница) посвећено хрватској историјској правној терминологији. Под насловом *Приноси за хрвајски љравно-љовјесљни рјечник* [даље: *Приноси*] објављивала га је у наставцима од 1908. до 1922. године Југославенска академија знаности и умјетности из Загреба, а 1923. године објављени су и *Догайици Приносима*. Као целина *Приноси* су први пут објављени тек у репринт издању 1975. године.

Како стоји у предговору *Приноса*, овај специфични речник историјске правне терминологије започет је с намером да послужи бољем разумевању старих статута далматинских и приморских општина и градова (Пољички, Корчулански, Ластовски, Дубровачки, Сплитски, Сењски, Крчки, Каставски, Винодолски, Врбански, Веприначки),⁹ које је ЈАЗУ издавала заједно с Правним факултетом Универзитета у Загребу последњих деценија XIX века. Из опрезности В. Мажуранић своје дело, ипак, није назвао речником већ *Приносима за хрвајски љравно-љовјесљни рјечник*.¹⁰ Исказао је и извесне оградe у погледу ваљаности неких својих лингвистичких објашњења код обрађених термина, мада му је у изради *Приноса* стални сарадник био језикословац Драгутин Боранић, коме је ту улогу наменила ЈАЗУ.

Као изворе, Мажуранић је користио поред статута далматинских и приморских општина и градова и бројне друге историјске документе, као и историографске и филолошке студије.¹¹ Грађу је црпео такође из старијих речника, али и из неких новијег времена. То су следећи речници:

1) Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano-latino-ilirico* (Венеција 1728, Дубровник, 1782),

8 О животу и раду В. Мажуранића видети више у *Пољовору* на крају *Мажуранић 1975*.

9 *Мажуранић 1975*, књ. I, стр. III.

10 У *Предговору* овог дела В. Мажуранић каже: „[...] волио сам, да се рече о дјелу, кад буде готово: ‘Приноса’ има доста, него ли: ‘Рјечник’ је крњ!“. Вид. *Мажуранић 1975*, књ. I, стр. IV.

11 Видети: *Крајишце у Мажуранић 1975*, књ. I, стр. IX–XIX.

- 2) Andrija Jambrešić, *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples* (Загреб, 1742),
 - 3) Joakim Stulli, а) *Lexicon latino-italico-illyricum* (Будимпешта, 1801), б) *Rjecosloxe* (Дубровник, 1806), в) *Vocabulario italiano-ilirico-latino* (Дубровник, 1810),
 - 4) Josip Voltiggi, *Ricoslovník illiriskoga, italianskoga i nimacskoga jezika* (Беч, 1803),
 - 5) Ivan Mažuranić, Jakov Užarević, *Němačko-ilirski slovar* (Загреб, 1842),
 - 6) Вук Стеф. Караџић [у сарадњи с Ђуром Даничићем], *Српски рјечник исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима* (II издање, Беч, 1852),
 - 7) *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Kommission für die slavischen juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe* (Беч, 1853),
 - 8) Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних сѣарина српских* (Београд, 1863–1864),
 - 9) *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (том I–VIII, издање Југославенске академије знаности и умјетности, Загреб, 1880–1922).
 - 10) Ivan Belostenec, *Gazophilacium seu latino-illyricorum onamatium aerarium* (Загреб, 1740),
 - 11) Franz Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum* (Vindobonae, 1858),
 - 12) Dragutin Parčić, *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, *Vocabulario italiano-slavo (illirico)*, I–II (Задар, 1868),
 - 13) Franjo Iveković, Ivan Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika* (Загреб, 1901).¹²
- Приноси се позивају такође и на следећа дела:¹³
- 1) превод *Закона цара Константина и Јустинијана* (превео Рудолф Строхал, *Мјесечник ѿравничког друштва*, Загреб, XXXVII),
 - 2) *Србски сѣоменици или сѣаре рисовуље* (приредио Павле Карановић-Твртковић, Београд, 1840),
 - 3) *Душанов законик* (приредио Стојан Новаковић, Београд, 1898),

¹² О овим и још старијим речницима вид. опширније у: *Енциклопедија Југо-славије 1955*, књ. 5, 503–513, *Виније 1978*, 60–71, 154–163, 249–265, *Мала енциклопедија Просвјете 1986*, 191–193; *Шпика 1998*, 148–158.

¹³ Видети: *Крајнице у Мажуранић 1975*, књ. I, стр. IX–XIX.

4) *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii* (приредио Франц Миклошич, Беч, 1858 [даље: *Monumenta serbica*]),

5) *Сїоменици срїски из Дубровачког архива* (приредио Медо Пуцић, Београд, 1858, 1862).

Општи имовински законик, међутим, уврштен је у корпус *Приноса*. Од Богишићевих дела као грађа за *Приносе* изричито је поменут само *Зборник из садашњих њравних обичаја у јужних Словена* (Загреб, 1874). Како су у корпус *Приноса* уврштене и студије објављене у књигама 1–224 часописа *Раг Јужославенске академије знаностїи и умјейносїи*, обухваћени су још неки Богишићеве радови. При том треба имати у виду опште ставове Владимира Мажуранића о језику и карактеру *Приноса*.

У Предговору *Приноса* Владимир Мажуранић даје и кратку напомену о језику: „О језику нашем књижевном и развоју његову имали су моји старији назоре,¹⁴ како сам их ја донекле оцртао на стр. XIII Увода у моје издање 'Пјесме Ивана Мажуранића', Загреб 1895. Не мислим нимало заћи у то поље; питање је риешено.“ Владимир Мажуранић је, дакле као и Иван Мажуранић, сматрао да је посреди један језик, без обзира на то како је он зван – *хрватски* или *срїски*.

А кад је реч о карактеру овога дела, пре свега се мора имати у виду порекло грађе коју је његов аутор користио. О томе Мажуранић каже у *Предговору* свог дела: „Има већ много година, што сам настојао да побилежим и поређам из наших [тј. хрватских – М. Л.] правних споменика с овкрај и с онкрај Велебита оно, што ми се чинило вриедно спомена, не би ли послужило за хрватски правно-повјестни рјечник.“ А у *Предговору Догођишима* из 1923. године Мажуранић вели како је имао намере да укључи и термине из српских и других словенских извора (од којих се понеки спомињу у *Приносима*), али да му је „сустала на листових уморна рука“.¹⁵

Иако су обухватили и неколико српских правних споменика (*Душанов законик*, *Србски сїоменици или сїаре рисовуље*, *Monumenta serbica*, *Сїоменици срїски из Дубровачког архива*), Мажуранићеве *Приносе* не можемо сматрати и српским историјским речником. Ипак, ваља анализирати одреднице *Приноса* како бисмо сагледали њихов однос према термилошкој лексици која је садржана у Општем имовинском законнику. Учинићемо то на узорку од 50 репрезентативних термина из Законика.

14 Владимир Мажуранић овим алудира на ставове свог оца Ивана Мажуранића и ујака Димитрија Деметра (рођени брат Владимирове мајке Александре), који су били потписници *Бечкога књижевнојезичког договора* из 1850. године.

15 *Мажуранић 1975*, књ. II, стр. V.

1.1. Анализа обраде узорка репрезентативних термина у Приносима

Мажуранићево дело третира одабране репрезентативне термине на следећи начин (ове термине наводимо по латиничком редоследу, какав је и у Приносима):

- 1) Нема одредницу *доиња* нити одредницу *доиниџи*.
- 2) Нема одредницу *добии*, али код одреднице *добииак* даје алтернативни термин *добии*, а наводи као извор Пољички статут.
- 3) Нема одредницу *држина*, али код одреднице *држава* упућује на значење „државина“ (*possesio*) и наводи као извор Пољички статут.
- 4) Нема одредницу *хранилац* нити *хранилац сивари*, а код одреднице *храниџел* даје значење „гојитељ“ (позивајући се на Рјечник ЈАЗУ), које није идентично са значењем „хранилац“.
- 5) Нема одредницу *ималац*.
- 6) Нема одредницу *имаоник*.
- 7) Нема одредницу *иззуб добиика* нити *иззуб*, а има одредницу *иззубљење* (*amissio*) у истом значењу, код које наводи као извор Пољички статут.
- 8) Нема одредницу *крајњи немар* нити *немар*, али има у истом значењу (*negligentia*) одредницу *немарност*, а позива се на Белостенчев речник.
- 9) За *куиња* каже да је „стара ријеч, од XIV вијека“, а ради поређења упућује на Рјечник ЈАЗУ.
- 10) Код одреднице *најам* наводи Пољички статут и још неке друге хрватске историјске изворе.
- 11) Код одреднице *наруч* даје два значења, од којих је прво „зајам“ (позива се на Стулићев речник), а друго „посуда“ (*commodatio*), за које каже да је исправније (позива се на Вуков речник); поред тога наводе се још два блиска значења на основу радова Дубровчанина [Богишићевог пријатеља] Луке Зоре (*Раг ЈАЗУ*, књ. 110, стр. 230): *mutum* („посуда“) и „хипотека“.
- 12) Нема одредницу *незвано вршење џуђих џослова* нити другу одредницу сличног облика (*незван, вршилац, џуђи џослови*).
- 13) Нема одредницу *нишиџав* нити *нишиџави уђовор*.
- 14) Нема одредницу *одржај*.
- 15) Код одреднице *одвлака*, према глаголу *одвлачиџи*, упућује на Белостенчев и Даничићев речник и *Monumenta serbica*.
- 16) Нема одредницу *ојрошиџај дуђа* нити *ојрошиџај*, а код одреднице *ојросиџиџи* наводи облик *ојрошићење* из Белостенчевог речника.

17) Нема одредницу *особина*.

18) Код одреднице *осџава* са значењем *depositum* наводи се неколико синонима по Јамбрешићевом речнику: *засџава*, *засџавек*, *џоложек*, *сџава*, *осџава*, *даџба на захранбу*; по Дела Белином речнику: *џохрана*, *схрана*; по Стулићевом речнику: *осџава*, *сџрема* (и са значењем „спремиште“). Наводи се и стара реч *џолоџ* (и придев *џоложан*) с „подобним значењем“.

19) Код одреднице *џодлоџ* (каже се да значи исто што и *џодлоџа*) наводи се значење *subiculum* и позива на Белостенчев речник, а даје се и пример: „Земља 'на подлог' дана зове се 'подложна', који одговара значењу термина *џодлоџ* („хипотека“) у Општем имовинском законуку.

20) Нема одредницу *џомеђашке земље* нити *џомеђаш*, а има одреднице *међашки* и *међашник*, при чему се позива на Белостенчев речник и неке старије историјске изворе.

21) Нема одредницу *џослужно добро* нити одредницу *џослужан*.

22) Нема одредницу *џосџоџиша*.

23) Код одреднице *џосуда* наводе се и алтернативни термини *џосудба*, *наруч*, *зајам*, уз позивање на Белостенчев речник. Такође се констатује да Дела Белин и Стулићев речник не праве термилошку разлику између израза *заимати кому* („узети на зајам“) и *џодаџи у зајам* („дати на зајам“).

24) Нема одредницу *џовјериџељ*.

25) Нема одредницу *џовласно добро* нити одредницу *џовласџан*.

26) Нема одредницу *џредшасџвеник*.

27) Нема одредницу *џријамник*, а има одредницу *џријам* (*ac-septio*), код које се наводи констатација Луке Зоре (*Раг ЈАЗУ*, књ. 170) да је та реч „у Херцеговини с таквим значењем обична, а *џримџијак* да је лоша књижевна ријеч“.

28) Нема одредницу *џриложје сџвари* нити одредницу *џриложје*.

29) Код одреднице *џриџаша* наводи се неколико значења, међу којима и „што се тога прољећа окотило“ (у вези с глаголом *џасџи*, у значењу „напасати“), с позивањем на дело И. Ујевића *Доконице* (Загреб, 1905). У том значењу потпуно одговара термину из Општега имовинског законика.

30) Нема одреднице *џривола*, а има одредницу *џриволеџи* с истим значењем, с позивањем на Белостенчев речник. Такође наводи облик *џривољење* из Стулићевог речника.

31) Нема одредницу *рукогаће*, а има одредницу *рукодавање* с истим значењем, уз позивање на Строхалов превод *Закона цара Константина и Јустинијана*.

32) Нема одредницу *рушљиви уговор* нити одредницу *рушљив*.

33) Нема одредницу *самоиста сивар* нити одредницу *самоиста*.

34) Нема одредницу *самокујносћ* нити одредницу *самокујан*.

35) Код одреднице *сирега* позива се на Вуков речник, дело М. Ђ. Милићевића *Живот Срба сељака* (у: *Српски етнографски зборник*, књ. I, стр. 111) и Општи имовински законик, чл. 446–455, а наводе се и новије правне студије које су расправљале о овом појму на основу наведених извора.

36) Нема одредницу *суйона*.

37) Нема одредницу *шијећник*, а има одредницу *шијећа* с уобичајеним значењем.

38) Нема одредницу *шићћеник*.

39) Нема одредницу *угруга*.

40) Нема одредницу *угружење*.

41) Нема одредницу *уживање*, али тај термин наводи за једно од два значења одреднице *ужийак* (*usufructus*) и с тим у вези позива се на Даничићев и Миклошичев речник. Такође констатује да је *Правно-политичка терминологија за аустријске словенске језике* „покушала да лучи“ значење два наведена термина везујући термин *уживање за Fruchtgenuss*, а термин *ужийак за Nutzung*.

42) Нема одредницу *услов*, али има одредницу *увей* (*увей*, *увий*) с истим значењем. Констатује се да у старим хрватским правничким изворима означава *уговор*, *погодбу* или пак поједине установе „зговорно углављене“. Позива се и на Стулићев и Даничићев речник. Додаје и напомену да је ова реч у Дубровнику имала посебно значење, где се годишња натурална обавеза (даћа) кметова према господарима (обрачуната на просеку од више година) звала управо *увей*.

43) Нема одредницу *већинак*.

44) Код одреднице *влашћина* даје се значење „властитост, особитост (о ћуди човјека)“ на основу три помена у извору из XIV века. О власништву говори се, пак, код одредница *влашћийосћ* и *власничиво*.

45) Нема одредницу *завак* али се тај термин наводи као алтернативни код одреднице *задав* („капара“), с позивањем на Белостенчев речник.

46) Нема посебну одредницу *заклада*, али се тај термин наводи и коментарише код одреднице *заклаг*. Ту се каже да *заклаг* (*pignus*) има исто значење као *оклаг*, *ѿоклаг*, *залоџ*, *засѿава*, *ѿосу-га*, *зајам*, а увези с глаголом *класѿи* (и од њега изведеним: *искладаѿи*, *накладатѿи*, *окладатѿи*, *ѿрикладатѿи* и сл.), а позива се на Белостенчев речник. Даје се и напомена да на југу термин *заклаг* има поред тога и посебно значење: „драгоцјеност“ (*ornamentum*), док се за дарове цркви у Црној Гори користи облик *заклада*, с тим што *Правно-ѿолиѿичка ѿтерминологија за аусѿиријске словенске језике* термин *заклада* користи за замену иностраних речи *Fond*, *Foundation*.

47–48) Код одреднице *залоџ* (*pignus*) од глагола *залаџатѿи*, *заложитѿи* даје се и алтернативни облик *залоџа*, уз напомену да је у „западним и северним изворима обично мушког рода“. Каже се да се среће и облик *заложѿиво* и упућује се на Божишићев рад *Зборник садашњих ѿравних обичаја у јужних Словена, I* (Загреб, 1874).

49) Код одреднице *засѿара* каже се да је *Правно-ѿолиѿичкој ѿтерминологији за аусѿиријске словенске језике* овај термин послужио (поред термина *заџога*) за означавање института који се латински назива *praescriptio* а немачки *Verjährung*. Позива се и на Стулићев речник, где се наводи глагол *засѿаратѿи се*, глаголска именица *засѿарање*, и придеви *засѿаран*, *засѿарани*.

50) Код одреднице *засѿава* наводи се више значења, од којих је једно „залог“, које се јавља у Пољичком статуту. Одобрава се и мишљење Дубровчанина Луке Зоре (*Рад ЈАЗУ*, књ. 115) да застава изворно значи „причува“ (италијански *riserva*).

1.2. Закључци

1. Више од три петине (укупно 33) репрезентативних термина Општега имовинског законика из овде коришћеног узорка не налази се у *Приносима*. То су: *доиња*, *држина*, *хранилаи* (*хранилаи сѿивари*), *ималаи*, *имаоник*, *изџуб* (*изџуб добиѿика*), *немар* (*крајњи немар*), *незвано вршење ѿуђих ѿослова*, *нишѿави уџовор*, *огржај*, *оѿрошѿај дуџа*, *особина*, *ѿомеђашке земље*, *ѿослужно добро*, *ѿовласно добро*, *ѿосѿоѿица*, *ѿовјерѿишељ*, *ѿредшасѿивеник*, *ѿријамник*, *ѿриложје сѿивари*, *ѿривола* (мада има *ѿривољење*), *рукодаће* (мада има *рукодавање*), *рушљиви уџовор*, *самоисѿа сѿивар*, *самокујносѿ*, *суйона*, *шѿиѿѿник*, *шѿиѿѿеник*, *удруџа*, *удружење*, *услов*, *веђинак*, *влашѿѿина* (мада има влаштина са значењем „властитост, особитост“).

2. Једна трећина термина (укупно 16) из овог узорка обухваћена је одредницама (или алтернативним значењем код других

одредница) у *Приносима*. То су: *куйња, добийи, најам, наруч, овлака, остјава, њоглоџ, њосуа, њриџаџа, уживање, заавак, заклад, залож, заложја, засџара, засџава*. Код ових одредница наводе се као извори: *Monumenta serbica* (1 пут), Пољички статут (5 пута), Белостенчев речник (8 пута), Стулићев речник (6 пута), Јамбрешићев речник (1 пут), Вуков речник (2 пута), *Правно-џолиџичка џерминологија за аусџријске словенске језике* (4 пута), Миклошичев речник (1 пут), Даничићев речник (3 пута), дело М. Ђ. Милићевића (1 пут), дело И. Ујевића (1 пут) и превод Рудолфа Стрoхала (1 пут).

3. *Приноси* се само код одреднице *сџреџа* позивају на Општи имовински законик (уз још два извора: Вуков речник и дела М. Ђ. Милићевића).

4. Наведени подаци потврђују да већи број важних термина садржаних у Општем имовинском законикy В. Мажуранић уопште није третирао као грађу за *Приносе*. С друге стране, *Приноси* ипак посредно помажу расветљавању порекла једног дела термилошке лексике Општега имовинског закона: на основу цитираних примера из историјских докумената, старијих речника и других дела види се да неки термини у Општем имовинском законикy нису оригинални већ да су преузети из старијих писаних извора.

2. Општи речници хрватскога или српског, односно српскохрватског језика

Лексикографско дело намењено стандардизацији савременога *српскохрвајског језика, односно хрвајскосрпског језика* – шестомни *Речник српскохрвајског књижевног језика* Матице српске и Матице хрватске (Нови Сад – Загреб, прво издање 1967–1976) уопште не садржи примере из Богишићевих дела.¹⁶ То је важило и за паралелну латиничну верзију овог речника (с ијекавским ликовима речи на првом месту у одредницама), чије је издавање Матица хрватска обуставила после другог тома (1967). Богишићева дела нису уврштена ни у најновији једномни речник стандардног језика у Хрватској: *Рјечник хрвајског језика* Владимира Анића (Загреб, 1991 [последње издање 1998]).

Лексикографски третман термилошке лексике Општега имовинског законика различит је у два велика општа речника *хрвајског или српског језика, односно српскохрвајског језика: у Рјечнику хрвајског или српског језика* (књ. I–XXIII, Загреб, 1880–1976 [даље: *Рјечник ЈАЗУ*]) и у *Речнику српскохрвајског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности

¹⁶ Видети: *Речник МС*, 15–33.

и Института за српски језик САНУ (књ. I–XVI, Београд, 1959–2001 [даље: *Речник САНУ*]).

2.1. Рјечник ЈАЗУ

Рјечник ЈАЗУ започет је као лексикографско дело које се ослања на грађу од XII до средине XIX века, мада су током његове дугогодишње израде (1880–1976) за грађу узимани и касније настали извори.¹⁷ Стога се он може сматрати и историјским речником, али општег типа.¹⁸

Овај тезаурус ексцерпира примере из следећих Богишићевих дела: *Зборник садашњих љравних обичаја у јужних Словена* (Загреб, 1874), *Народне њјесме из сѝаријих највише љриморских зајиса* (Београд, 1878), *Ојшићи имовински законик за књажевину Црну Гору* (Цетиње, 1888). Како је *Рјечник ЈАЗУ* почео излазити 1880. године, тј. осам година пре доношења Општега имовинског законика, његови први томови не садрже термилошку лексику Законика.

Међутим, Општи имовински законик није уврштен у корпус *Рјечника ЈАЗУ* одмах по његовом објављивању. Тек у шестом тому *Рјечника ЈАЗУ* (1904–1910) изричито се наводи да се Општи имовински законик налази у корпусу *Рјечника ЈАЗУ*,¹⁹ а то се констатује и у последњем (XXIII) тому овог речника.²⁰ Општи имовински законик означава се у *Рјечнику ЈАЗУ* као *Боџишићев законик*, па ћемо га тако у овом одељку и ми именовати како се не би створио утисак да су посредни два различита законска текста. Напоменимо и то да се у *Рјечнику ЈАЗУ* Законик третира као књига и код датих примера не наводе се чланови Законика него странице где се јављају примери у првом издању Законика (што ми овде и чинимо ради лакшег праћења текста *Рјечника ЈАЗУ*). Међутим, нигде се у *Рјечнику ЈАЗУ* не констатује од којег је слова (одреднице) уношење примера из Законика почело. Као што ће се видети у даљем тексту, неки важни термини из Законика нису обрађени ни у трећем (1887–1891) ни у четвртном тому (1892–1897) *Рјечника ЈАЗУ*.

У корпус *Рјечника ЈАЗУ* ушли су поред Дела Белиног, Белостенчевог, Јамбрешићевог, Стулићевог и Волтићевог речника (о којима је напред било речи) и још неки старији речници, а то су:

1) Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* (Венеција, 1595. године),

17 О принципима рада на *Рјечнику ЈАЗУ* и коначним лексикографским дометима вид. *Винце 1981*.

18 *Пешикан 1984*^р, 125.

19 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. VI, 935.

20 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXIII, 543.

2) Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga* (Лорето–Анкона, 1641–1651),

3) Juraj Habelić, *Dikcionar ili reči slovenske z vekšega vкуп zebrane* (Грац, 1670),

4) Pavao Vitezović, *Lexikon latino-illyricum* (Метрополитана, [MR 112], 1700–1709).

Од речника из друге половине XIX века у корпус *Рјечника ЈАЗУ* уврштени су поред помињаног Вуковог, Даничићевог и Броз-Ивековићевог речника још и ови речници:

1) Bogoslav Šulek, *Njemačko-hrvatski rječnik* (Загреб, 1860),²¹

2) Božidar Petranović, *Ručna knjiga najnužnijih pravdoslovnih riječi* (Задар, 1862),

3) Ђорђе Поповић, а) *Речник српскога и немачкога језика* (део немачко-српски) Панчево 1879–1881, б) (део српско-немачки) 1886–1895.

Поред тога, код одредница које су овде предмет пажње наводе се у *Рјечнику ЈАЗУ* као извори и следећи документи и ауторска дела:

1) *Monumenta serbica*,

2) Пољички статут (приредио Матија Месић, Загреб 1859),

3) Богишићев *Зборник садашњих правних обичаја у јужних Словена* (Загреб, 1874),

4) збирке народних песама које је објавио Вук Стеф. Караџић,

5) дела Јеролима Кавањина, Петра Петровића Његоша, Стефана Митрова Љубише, Милана Ђ. Милићевића и Милана Решетара.

2.1.1. Анализа обраде узорка репрезентативних термина

Анализираћемо обраду лексемâ у *Рјечнику ЈАЗУ* из већ наведеног узорка од 50 репрезентативних термина Општега имовинског законика. Држимо се латиничког редоследа термина, по коме су одговарајуће одреднице обрађене у *Рјечнику ЈАЗУ*, да би се видео и хронолошки редослед обраде.

1) У *Рјечнику ЈАЗУ* не постоји одредница *доцња*, а постоје одреднице *доцкан*, *доцкна*, *доцна*, које су све квалификоване као *adv.* (прилог), а на прву (са значењем „касно“) упућују се друге две. Код последње одреднице уз друге примере даје се и пример из

²¹ Видети: *Богишић 1986*, 136.

Богишићевог зборника, стр. 6.²² У време припреме овог тома (књ. II, 1884–1886) Богишићев законик још није био донет.

2) Код одреднице *добити* упућује се на одреднице *добити*ак, од које се разликује тиме „што се јаче истиче апстрактно значење“. Поред тога наводе се три нијансирана значења, од којих једно значи „оно што се добије, стјече“, а у том оквиру означава а) „исто што и корист“; б) „камату“ (у савременом значењу), као у изразима „дати (новце) на добит“, „узети новце на добит“. Наводе се примери из *Monumenta serbica*, Микаљиног и Дела Белиног речника, као и из Богишићевог зборника, стр. 478.²³ У време обраде овог тома речника (књ. III, 1887–1891) Богишићев законик тек је ступио на снагу и из њега нису ексцерпирани примери.

3) Уопште нема одредницу *држина*. Богишићев законик донет је после објављивања овог тома речника (1884–1886). Код одреднице *државина* у значењу „што ко има, држи“ (упућује се ради поређења и на одредницу *држава*) наводе се примери из Вуковог речника и народних песама из Вукових збирки.²⁴

4) Код одреднице *хранилац* упућује се на одредницу *хранишељ*. За *хранилац* једино се каже да се користи „у наше вријеме“, те да се јавља само у Стулићевом речнику. Код одреднице *хранишељ* каже се, пак, да се јавља у Вранчићевом, Дела Белином, Белостенчевом, Јамбрешићевом и Вуковом речнику.²⁵ Не наводи се синтагма *хранилац сивари* нити се наводи Богишићев законик јер је у време обраде овог тома (књ. III, 1887–1891) Богишићев законик тек ступио на снагу и из њега нису ексцерпирани примери.

5–6) Код одреднице *ималац* у значењу „човјек који има“ каже се да се јавља од XVIII века, а од речника једино у Стулићевом. Даје се пример из Богишићевог зборника, стр. 439.²⁶ Уз *ималац*, међутим, није регистрован термин *имаоник*, који је један од кључних термина у Законику. У време обраде овог тома (књ. III, 1887–1891) Богишићев законик тек је ступио на снагу и из њега нису ексцерпирани примери.

7) Одредница *изгуб* дефинисана је као „дјело којијем се што изгуби, штета кад се што изгуби“, а илуструје се примерима из дела Ј. Кавањина, П. П. Његоша, С. М. Љубише и песама Вукових збирки, док нема примера из Општега имовинског законика нити синтагме *изгуб добитка*.²⁷ У време обраде овог тома (књ. IV, 1892–1897) примери из Богишићевог законика још нису били ексцерпирани.

22 Рјечник ЈАЗУ, књ. II, 540.

23 Рјечник ЈАЗУ, књ. II, 502.

24 Рјечник ЈАЗУ, књ. III, 836.

25 Рјечник ЈАЗУ, књ. IV, 680, 682.

26 Рјечник ЈАЗУ, књ. III, 795.

27 Рјечник ЈАЗУ, књ. IV, 187.

8) Код одреднице *крајњи* наводи се и синтагма *крајњи немар*, али нема примера из речникâ, па се констатује да се среће једино у Богишићевом законнику, стр. 319.²⁸ Код једночлане одреднице *немар* каже се, пак, да се јавља у Микалином, Дела Белином, Белостенчевом, Волтићевом и Вуковом речнику, као и у Богишићевом законнику, стр. 897, а дају се и примери.²⁹

9) Код одреднице *куйња* са значењем „куповање, куповина“ каже се да се јавља у Стулићевом, Вуковом и Даничићевом речнику, уз напомену да је у Вуковом речнику дата назнака: „говори се у Дубровнику“. Такође се каже да се налази и у Богишићевом законнику, стр. 301, а даје се и пример.³⁰

10) Код одреднице *најам* каже се да се јавља у Микалином, Белостенчевом, Јамбрешћевом, Волтићевом, Стулићевом, Вуковом и Даничићевом речнику, као и у Богишићевом законнику, стр. 302, а наводе се и примери.³¹

11) Код одреднице *наруч* наводе се три основна значења, од којих једно (под *с*) означава „посуду, тј. оно што се да или узме на руке с дужношћу да се у своје вријеме врати“, а друго је исто што и „зајам“. Каже се да од речникâ примере наводе само Стулићев и Вуков, а дају се и примери из народних песама и пословица Вукових збирки, дела Ђуре Даничића, говора Пољице и других извора.³² Не помиње се, међутим, Богишићев законик иако је он био на снази више од 20 година у време објављивања овог тома (књ. VIII, 1911–1916).

12) У Рјечнику ЈАЗУ нема одреднице *незвано вршење њуђих њослова*, али код одреднице *незваник* са значењем „онај који није зван“ каже се да се среће само у Богишићевом законнику.³³

13) Код одреднице *нишиџав* од четири наведена значења само једно значење има правни карактер: „онај који не ваља у јуридичком смислу“. Примери су искључиво из Богишићевог законика, стр. 26, 315, 316, уз напомену да се тако употребљени термин налази „само у једној књизи“, тј. у Богишићевом законнику.³⁴

14) Код одреднице *огржај* каже се да се јавља у два значења: а) „кука о којој се што држи“, б) „ријеч за оно што се у јуридичком језику каже њем. *Ersitzung*“, лат. *usucapio*. За ово друго значење наводи се пример само из Богишићевог законика, стр. 289.³⁵

28 Рјечник ЈАЗУ, књ. V, 447.

29 Рјечник ЈАЗУ, књ. VII, 897.

30 Рјечник ЈАЗУ, књ. V, 805.

31 Рјечник ЈАЗУ, књ. VII, 364.

32 Рјечник ЈАЗУ, књ. VII, 594.

33 Рјечник ЈАЗУ, књ. VIII, 157.

34 Рјечник ЈАЗУ, књ. VIII, 198.

35 Рјечник ЈАЗУ, књ. VIII, 671.

15) Код одреднице *одвлака* (према глаголу *одвлачиѝи*) каже се да се јавља у Белостенчевом, Јамбрешићевом, Хабделићевом, Стулићевом и Даничићевом речнику, као и у *Monumenta serbica* и Богишићевом законнику, стр. 317.³⁶ У Богишићевом законнику користи се и дублет *доиња*, што се види и у цитираном примеру.

16) Код одреднице *оѝрошиѝај* (према глаголу *оѝросѝиѝи*) каже се да се јавља од речникâ само у Вуковом и у Богишићевом законнику, стр. 208, док се дати примери из дела М. Ђ. Милићевића односе заправо на „опраштање“ у смислу: „поздрављање при одласку“ и „опроштај над ковчегом преминулог“.³⁷

17) Код одреднице особина упућује се на два значења: 1) „особита, одјелита имовина“ или „особац, особак, осопштина“, 2) „својство, знак, обиљежје“. За прво значење наводи се пример само из Вуковог речника и Богишићевог законика, стр. 333, 334.³⁸

18) Код одреднице *осѝава* наводи се неколико значења, а код значења „чување, похрана, сахрана“ каже се да се јавља у Јамбрешићевом и Вуковом речнику и Богишићевом законнику, стр. 303, а дају се и примери.³⁹

19) Код одреднице *ѝоглоѝ* даје се неколико значења, од којих једно (под *е*) има значење института хипотеке („кад се за дуг заложу каква земља“), а наводи се и пример из Богишићевог законика, стр. 296, уз напомену да се среће и у Микаљином и Стулићевом речнику.⁴⁰

20) Код одреднице *ѝомеђаишки* каже се да се јавља само у Вуковом речнику и у Богишићевом законнику, стр. 53, 291, а даје се пример за *ѝомеђаишке земље* и *ѝомеђаишке ѝрилике*.⁴¹

21) Код одреднице послужан каже се да има два значења: а) *adj. poss.* „*od sluge*“, б) „онај којим се може служити“, а за термин послужно добро каже се да се јавља „само у једној књизи“, тј. у Богишићевом законнику, стр. 55, 292, и даје се пример.⁴²

22) Код одреднице *ѝосѝоѝиѝа* даје се напомена да је нема ни у једном речнику, али да се јавља у делима С. М. Љубише и у Богишићевом законнику, стр. 44, 293, и дају се примери. Такође се каже да је М. Решетар наводи у свом делу о штокавском дијалекту, а да је овај термин нашао у Пиперима.⁴³

23) Код одреднице *ѝосуда* према глаголу *ѝосудиѝи* каже се да се јавља само у Вуковом речнику и у Богишићевом законнику,

36 Рјечник ЈАЗУ, књ. VII, 715.

37 Рјечник ЈАЗУ, књ. IX, 120.

38 Рјечник ЈАЗУ, књ. IX, 238.

39 Рјечник ЈАЗУ, књ. IX, 262.

40 Рјечник ЈАЗУ, књ. X, 256.

41 Рјечник ЈАЗУ, књ. X, 607.

42 Рјечник ЈАЗУ, књ. X, 946.

43 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 49.

стр. 301, и дају се примери.⁴⁴ У примеру из Богишићевог законика наводи се и дублетни термин *наруч*, али се код одреднице *наруч* не упућује на Богишићев законик.⁴⁵

24) Код одреднице повјеритељ наводе се два значења: а) опште: као код савременог термина *власћодатац*, које се среће једино у Шулековом речнику и у Богишићевом законнику, стр. 133; б) уже: „вјеровник, рукодавац, creditor“, уз напомену да се јавља само у Поповићевом речнику.⁴⁶

25) Код одреднице *повласћан* каже се да се термин *повласно добро* (као и термин *послужно добро*) јавља „само у једној књизи“, тј. у Богишићевом законнику, стр. 55, 292, и даје се пример.⁴⁷

26) Код одреднице *предшасћвеник* каже се да је то термин у Богишићевом законнику, стр. 311, те да гласи као у руском језику и даје се пример само из Законика.⁴⁸

27) Код одреднице *пријамник* наводе се два значења: а) „при-малац“, цитиран је пример само из Поповићевог речника; б) „исто што и наследник“ (као у руском), а констатује се да се у том значењу „јавља само у једној књизи“, и то у Богишићевом законнику, стр. 298, и даје се пример.⁴⁹

28) Код одреднице *приложје* каже се да се јавља само у једној „књизи“, тј. у Богишићевом законнику, стр. 64 и 277 („за коју је ријеч и начињена“) и даје се пример.⁵⁰

29) Код одреднице *пријаша* каже се да се среће само у Вуковом речнику, и то са значењем као „пашњача – кожни појас за држање оружја“.⁵¹ Дакле, није регистрован термин *пријаша* у значењу које му придаје Богишићев законик, тј. као „приплод у стоци“.

30) Код одреднице *привола* напомиње се да значи исто што и *привоља*, те да се говори и пише „покњишки“, према глаголу *привољети*, а упућује се на Стулићев и Шулеков речник.⁵² Нема позивања на Богишићев законик.

31) Код одреднице *рукодаће* са значењем „исто што и зајам“ каже се да се налази у Вуковом речнику, с додатном напоменом из тог речника да се ова реч користи у Црној Гори. Наводи се и пример из Богишићевог законика, стр. 301.⁵³ Код одреднице *руко-*

44 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 56.

45 Рјечник ЈАЗУ, књ. VII, 594.

46 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 270.

47 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 274.

48 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 503.

49 Рјечник ЈАЗУ, књ. XI, 906.

50 Рјечник ЈАЗУ, књ. XII, 44.

51 Рјечник ЈАЗУ, књ. XII, 84.

52 Рјечник ЈАЗУ, књ. XII, 217.

53 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIV, 289.

давање с истим значењем каже се да се налази у Вуковом и Поповићевом речнику и наводе се примери.⁵⁴

32) Код одреднице *рушљив* упућује се на значење „који се може рушити, поништавати“, а наводе се примери из Богишићевог законика, стр. 162, 315, 316, уз напомену да је то термин у правној струци, а нема других примера.⁵⁵

33) Код одреднице *самоистии* каже се да се јавља само у Богишићевом законнику, стр. 278, и даје се пример за термин *самоистиа сивар*.⁵⁶

34) Код одреднице самокупност каже се да је то „својство онога који је самокупан“, а упућује се на Богишићев законик, стр. 321, и даје се пример.⁵⁷ Код одреднице *самокуйан* са значењем „заједнички“ каже се да се среће „само код једног писца“, тј. код Богишића, и упућује се на Богишићев законик, стр. 97, 138, 321, а наводе се и примери.⁵⁸

35) Код одреднице *сирега* у значењу „спој или свеза волова властитих или сусједових за помоћ при орању“ каже се да се јавља у Вуковом и Шулековом речнику, у делима М. Ђ. Милићевића и у Богишићевом законнику, стр. 307, а наводе се и примери. Такође се наводе примери употребе тог термина *сирега* у Мачви, Срему, Славонији и Ријечкој нахији.⁵⁹

36) Код одреднице *суйона* каже се да се јавља у Богишићевом законнику, стр. 307, и у раду Ј. Ердџановића *Кучи у Црној Гори*,⁶⁰ што указује на то да је посреди специфичан термин из Црне Горе.

37) Код одреднице *шйејник* упућује се на значење „штеточина, штеточињац“, а каже се да се реч *шйејник* налази у Вуковом речнику, у којем стоји напомена да се говори само у Црној Гори. Наводе се примери из Богишићевог законика, стр. 318, и из Пољичког статута.⁶¹

38) Код одреднице *шйићеник* упућује се на значење „брање-ник, клијент“ и каже се да се јавља само у Богишићевом законнику, стр. 330, 331.⁶²

39) Код одреднице *удруга* даје се дефиниција: „заједница у којој се налазе удружени људи по некој погодби или уговору“. Упућује се само на Богишићев законик, стр. 304, и наводи се пример, уз додатну констатацију: „Данас се та ријеч говори у

54 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIII, 556.

55 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIV, 341.

56 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIV, 572.

57 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIV, 574.

58 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIV, 574.

59 Рјечник ЈАЗУ, књ. XVI, 113.

60 Рјечник ЈАЗУ, књ. XVII, 26.

61 Рјечник ЈАЗУ, књ. XVII, 787.

62 Рјечник ЈАЗУ, књ. XVII, 790.

трговачком и привредном послу“ (година издања овог тома: 1967–1971).⁶³

40) Код одреднице *удружење* не помињу се речници, али се упућује на дела М. Ђ. Милићевића и Богишићев законик, стр. 304, а дају се и примери. На крају стоји напомена: „Данас се говори и пише“⁶⁴ (година издања овог тома: 1967–1971).

41) Код одреднице *уживање* каже се да се примери срећу у изворима од XV века, а од речника наводе се примери у: Вранчићевом, Микаљином, Хабделићевом, Витезовићевом, Дела Белином, Белостенчевом, Јамбрешићевом, Стулићевом, Вуковом, Шулековом и Даничићевом речнику (као и у новијем Броз-Ивековићевом речнику). Дају се два значења: а) „радовање, наслађивање“, б) „посједовање, искориштавање“, с напоменом да је „терминологија покушала да лучи“ ова два значења (упућује се на Мажуранићеве *Приносе*, књ. II, стр. 1533). У овом другом значењу дају се примери из *Monumenta serbica* и других историјских текстова, али се не помиње Богишићев законик.

42) Код одреднице *услов* каже се да значи „исто што и погодба, увјет, управо ријеч под којом је што уречено, погођено, увјетовано“. Од речника наводе се Поповићев и Броз-Ивековићев, а примери су из дела М. Ђ. Милићевића и Богишићевог законика, стр. 322.⁶⁵ Ово значење понавља се (уз нека друга значења) и код одреднице *увјет*, али се тамо упућује на Микаљин, Дела Белин, Белостенчев, Стулићев и Вуков речник (у Вуковом речнику забележено је да се та реч користи у Дубровнику).⁶⁶

43) Код одреднице *већинак* са значењем „добитак“ упућује се само на Богишићев законик, стр. 87, и даје се пример с оба ова термина.⁶⁷ Њихово значење одговара савременом појму *камаџа*.

44) Код одреднице *влаштина* наводе се два значења: а) „нечија особина, својство“ б) „власништво“. Каже се да се у овом другом значењу јавља у Витезовићевом речнику и у Богишићевом законнику, стр. 284, а наводи се и пример.⁶⁸

45) Код одреднице *задавак* каже се да значи исто што и *каџара*, а упућује се на Витезовићев, Дела Белин, Белостенчев, Волтићев и Стулићев речник, као и на Богишићев законик, стр. 321, и дају се примери.⁶⁹

63 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIX, 259.

64 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIX, 259.

65 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIX, 894.

66 Рјечник ЈАЗУ, књ. XIX, 186.

67 Рјечник ЈАЗУ, књ. XX, 670.

68 Рјечник ЈАЗУ, књ. XXI, 201.

69 Рјечник ЈАЗУ, књ. XXI, 767.

46) Код одреднице *заклага* упућује се на неколико значења: а) „оклада“, у смислу савременог појма *оџклага*, б) „драгоцјеност“, в) „трајна задужбина“ (*foundation*). Код последњег значења наводе се примери из Витезовићевог речника и Богишићевог законика, стр. 257.⁷⁰

47) Код одреднице *залоџ* са значењем „полог, остава, јамчевина“ каже се да се налази „готово у свим речницима“: у Микаљином, Витезовићевом, Дела Белином, Белостенчевом, Јамбрешићевом, Волтићевом, Стулићевом, Вуковом, Шулековом и каснијим (Броз-Ивековићевом речнику и Мажуранићевим приносима). Наводи се пример из Богишићевог законика, стр. 295.⁷¹

48) Код одреднице *залога* каже се да значи „исто што и залог“, а од речника се наводе: Микаљин, Вуков, Шулеков, Даничићев и каснији. Даје се пример из Богишићевог законика, стр. 296.⁷²

49) Код одреднице *засџара* каже се да означава „вријеме кад што застари, застарјелост“, те да је то правни термин који одговара лат. *praescriptio* и нем. *Verjährung*. Јавља се у Шулековом и Петрановићевом речнику, као и у Богишићевом законнику, стр. 81, за шта се дају примери.⁷³

50) Код одреднице *засџава* наводи се више значења, а у правном смислу: „залог, заклад, упис на имање“, дакле за појмове који одговарају савременом појму *хџоџека*. Каже се да се јавља у Микаљином, Белостенчевом и Јамбрешићевом речнику, као и у Пољичком статуту и Богишићевом законнику, стр. 296, 297, а наводе се и примери.⁷⁴

2.1.2. Закључци

На основу ове анализе обраде лексемâ у *Рјечнику ЈАЗУ* из узорка од 50 репрезентативних термина могу се извући одређени закључци који се тичу извора терминолошке лексике у Општем имовинском законнику. Термини Општега имовинског законика обухваћени овим узорком могу се сврстати у следећих пет група:

1. Термини који се јављају и у неким од старијих речника (Вранчићевом, Микаљином, Хабделићевом, Витезовићевом, Дела Белином, Белостенчевом, Јамбрешићевом, Стулићевом, Волтићевом) и у историјским правним документима (*Monumenta serbica*, Пољички статут): *добџџ*, *ималац*, *хранилац*, *куџња*, *најам*, *наруч*, *одвлака*, *осџава*, *џодлоџ*, *џривола*, *шџеџник*, *влашџина*, *задавак*,

70 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXII, 959.

71 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXII, 101.

72 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXII, 102.

73 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXII, 416.

74 *Рјечник ЈАЗУ*, књ. XXII, 421.

заклада, залoз, залoга, засїава, засїара (укупно 18). Неки од ових термина јављају се и у речницима или делима Богишићевих савременика.

2. Термини који се јављају само у речницима или делима Богишићевих савременика (Вука Караџића, Ђуре Даничића, Божицара Петрановића, Богослава Шулека, Борђа Поповића, Стефана Митрова Љубише, Јеролима Кавањина, Јована Ердѣлановића), и то са значењем које имају у Општем имовинском законнику: *изгуб, особина, ѿмеђашке земље, ѿсїоїиша, ѿсуда, ѿвјерїицель, рукодађе, сїрега, удружење, уживање* (укупно 10).

3. Термини који се јављају и у руском језику: *їредшасївеник, їријамник* (укупно 2).

4. Термини који се јављају само у Општем имовинском законнику: *доиња, крајњи немар, незвано вршење шуђих ѿслова, нишїави уговор, одржај, ойрошїај дуга, ѿслужно добро, ѿвласно добро, їриложје сївари, рушљиви уговор, самоисїа сївар, самокуїносї, суйона, шїићеник, удруга, већинак* (укупно 17).

5. У Рјечнику ЈАЗУ уопште није регистровано неколико термина који се користе у Општем имовинском законнику: *држина, имаоник, їриїаша* (укупно 3).

6. Из датог прегледа види се следеће:

а) Најбројнија је она група (од 18) термина који се јављају у старијим речницима или у старијим правним документима, од којих се неки опет јављају и у каснијим изворима. То говори да нису били сасвим застарели ни у Богишићево време, што је он имао у виду кад је припремао Законик.

б) Знатно је мања, али релативно бројна, она група (од 10) термина који се јављају *само* у речницима или другим делима Богишићевих савременика (тј. нема их у старијим речницима и правним документима). То говори не само о актуелности тих термина у Богишићево време него и о томе да је Богишић вероватно познавао речнике у којима су обрађени.

в) Најмања је група од свега две позајмљенице (из руског језика).

г) Веома је бројна она група (од 17) термина који се јављају само у Општем имовинском законнику. Њој треба придодати и три термина из Законика које уопште не региструје Рјечник ЈАЗУ (тима ова група по бројности надмашује прву). Ти термини чине оригиналну терминолошку лексику Законика, која је (самим тим што је обрађена у Рјечнику ЈАЗУ) почела стицати и шире „право грађанства“ у хрватском или српском језику. Детаљна појединачна анализа треба да покаже који термини из те групе представљају

личне Богишићеве кованице, а који су непосредно преузети из језичке праксе у Црној Гори или евентуално из других извора.

7. Без обзира на то што се ради само о узорку из Општега имовинског законика (мада веома репрезентативних термина), у наведеном прегледу јасно се назире сви извори термилошке лексике Законика:

- а) старији речници на хрватском или српском језику,
- б) старији правни документи на хрватском или српском језику,
- в) речници или друга дела Богишићевих савременика,
- г) други језици (позајмљенице),
- д) Богишићеве властите кованице,
- ђ) обичајно право у Црној Гори.

2.2. Речник САНУ

Речник САНУ започет је с идејом да буде тезаурус савременог и књижевног и народног језика, с ослоном на грађу од почетка XIX века до времена обраде.⁷⁵ Он ексцерпира примере из ових Богишићевих дела: *Правни обичаји у Словена* (Загреб, 1867), *Главније црпје обичељскога писанога права у сѣаром Дубровнику* (Загреб, 1868), *Зборник садашњих правних обичаја у јужних Словена, I* (Загреб, 1874), *Сѣручно називље у законима* (Сплит, 1876), *Технички термини у законодавству*, Београд, 1887, *О положењу породице и наслеђива* (Београд, 1893).⁷⁶ Општи имовински законик, међутим, није ушао у корпус *Речника САНУ*, ни у првобитној концепцији нити је уведен накнадно, што заслужује посебан коментар.

Богишићеве текстови *Сѣручно називље у законима* и *Технички термини у законодавству* настали су управо поводом израде Општега имовинског законика. У њима се налази тек двадесетак термина које је Богишић имао у виду и коментарисао поводом припреме Законика: *суйоник*, *наруч* (*ѣосуда*), *сѣега* (*дисцилина*, *зайѣ*), *рукодаће*, *дужник* (*ѣоверилац*, *вјеровник*), *лукавство*, *суйона*, *суйоник*, *ѣраво*, *ризик*, *каѣара*, *инѣерес*, *залога/залога*, *ѣуномоћје*. То јесу лексеме које улазе у круг специфичних термина Законика, али је њихов број толико мали да не могу репрезентовати целу термилошку лексику Законика, чији је инвентар неу-

⁷⁵ Рад на припреми овог речника почео је Стојан Новаковић својом чувеном посланицом *Рад Српске краљевске академије и неговане језика српскога* из 1887. године, коју је објавио *Глас Српске краљевске академије*, бр. X, Београд, 1888.

⁷⁶ *Речник САНУ*, књ. I, XLIII.

поредиво већи и по значењима разноврснији. У предговору *Речника САНУ* наведен је критеријум на основу којег су стручни термини уопште уврштени у његов корпус: „Од стручних термина унети су они који су ушли у свакидашњи живот и књижевност.“⁷⁷ Не верујемо да је у примени овог критеријума намерно направљен избор наведених термина из Законика. Више се ради о тежњи да се у корпус *Речника САНУ* уврсти неколико Богишићевих ауторских текстова него што се желела заступљеност терминологије Законика у некаквој унапред замишљеној целини. Додуше, речник општег карактера какав је овај „не служи терминологији него се њоме служи, посеже у њене лексичке фондове ради сопственог попуњавања и целовитости“, те се „у томе он битно разликује од енциклопедијског лексикона, у коме оно што је из једне струке треба да чини заокружену целину, способну да делује као сажети стручни приручник“.⁷⁸

2.2.1. Анализа обраде узорка репрезентативних термина

Анализираћемо узорак репрезентативних термина на исти начин као и код *Рјечника ЈАЗУ*. Термина ће, наравно, у овом случају бити мање (21) јер нису обрађене све одреднице од 50 наведених: *Речник САНУ* и даље је у раду, а до 2005. године издато је 16 томова, закључно с одредницом *одврзивајши*.⁷⁹ Следићемо азбучни распоред, какав је и у *Речнику САНУ*.

1) *Речник САНУ* нема одредницу *већинак*.

2) Код одреднице *влашћина* упућује се на одредницу *влашћина*, што одговара значењу у Општем имовинском законуку. Каже се да је лексема застарела и покрајинска, а не каже се да представља правни термин. Наведени примери узети су из два Богишићева дела: *Технички термини у законодавству* (Београд, 1887) и *О положењу породиче и наслеђства* (Београд, 1893). Богишићев рад *Технички термини у законодавству* настао је при крају рада на припреми Законика, а рад *О положењу породиче и наслеђства* после доношења Законика, дакле, у време кад је термин *влашћина* Богишић увелико користио. Други наведени примери узети су из следећих дела: Андрија Јовићевић, *Плавско-џу-сињска област* (Београд, 1921), Натко Нодио, *Есеји* (Загреб, 1918) и Лујо Војновић, *Вођ кроз Дубровник и околна мјеста* (Дубровник, 1893).⁸⁰ А. Јовићевић (који је родом из Црне Горе а бавио се етнографијом Црне Горе у време кад је Општи имовински законик већ био донет),⁸¹ термин *влашћина* преузима непосредно из Зако-

⁷⁷ *Речник САНУ*, књ. I, XXXIV.

⁷⁸ *Пешикан* 1982, 214.

⁷⁹ Видети: *Речник САНУ*, књ. I–XVI.

⁸⁰ *Речник САНУ*, књ. II, 720.

⁸¹ *Мала енциклопедија Просвети* 1986, књ. I, 989.

ника. Натко Нодило (који је родом из Далмације а бавио се хрватском и српском историјом средњег века)⁸², термин *влашићина* преузео је из старије језичке традиције у Далмацији. Лујо Војновић (син Богишићевог пријатеља Косте Војновића и Богишићев наследник на положају црногорског министра правде) термин *влашићина* користио је имајући у виду Општи имовински законик, а не треба искључити ни утицај старије језичке традиције у Далмацији јер је живео и у Сплиту.⁸³

3) Код одреднице *добити* наводи се између осталог финансијско и банковно значење: „увећање које се добије на позајмљена средства, интерес, камата“, које одговара значењу у Законику. Поред других, наводи се и пример из Богишићевог дела *Зборник садашњих њравних обичаја у јужних Словена, I* (Загреб, 1874).

4) Код одреднице *доиња* наводи се значење „закашњавање, неблаговремено извршавање нечега“, што одговара значењу у Општем имовинском законуку. Каже се, међутим, да је лексема застарела, а наведени примери преузети су из текста правника Живојина Перића и часописа *Поморски годишњак* из 1929. године, који су објављени у време примене Општега имовинског законика.

5) Код одреднице *држина* даје се значење *имање, имовина, власништво, својина*, што је блиско значењу у Општем имовинском законуку (мада му више одговара значење одреднице *државина* у *Речнику САНУ* [под 26]). Лексема се квалификује као покрајинска, а дати примери преузети су из дела Мићуна Павићевића, *Црногорци у њричама и анегдојама* (Херцег Нови – Котор – Загреб – Београд, 1928–1940) и *Зборника за народни животи и обичаје Лужних Словена, XXIV* (Загреб).

6) Одредница *задавак* уопште не постоји у *Речнику САНУ*. Он има само одредницу *задава* (означена је као покрајински израз) у значењу „лична својина задругара, оно што је одвојено од заједничке имовине“.⁸⁴ Њено значење није идентично с термином *задавак* из Законика, у којем он представља дублет термина *кајара*.

7) Код одреднице *заклад* с паралелним ликом *заклада* наводи се неколико значења, међу којима је и: „новчана средства одређена за посебну намену (обично хуманитарну или просветну), фонд; завештање, легат; задужбина“. То одговара значењу у Општем имовинском законуку. Неведени примери преузети су из дела Миховила Павлиновића (*Хрвајски разговори, Задар, 1877*) и Сима Матавуља (*Целокујна дела, I, Београд*) и листова: *Вила, листи за књижевности, забаву и њоуку* (Београд, 1868), *Бранково Коло за*

82 *Мала енциклопедија Просвети* 1986, књ. II, 822.

83 *Мала енциклопедија Просвети* 1986, књ. I, 451.

84 *Речник САНУ*, књ. V, 664.

забаву, њоуку и књижевности (Сремски Карловци, 1895), *Гласник Српске православне цркве* (Београд, 1940).⁸⁵

8–9) Код одреднице *зало̄* с паралелним ликом *зало̄га* наводи се неколико значења, од којих на првом месту: „ствар од вредности коју дужник даје повериоцу као обезбеђење његовог потраживања; (обично с предлогом ’у’) само имовинскоправно стање такве ствари, условно отуђење одн. задржавање“. Наведени примери преузети су из Богишићевог *Зборника садашњих њравних обичаја у јужних Словена*, I (Загреб, 1874 [у Богишићевом зборнику говори се о залози у вези с опкладом: као о улогу у игри]) и дела Аугуста Шеное, Стевана Сремца, Лазе Лазаревића и Глигорија Николића, као и листа *Славенски јуз* (Загреб, 1849), који је уређивао Богослав Шулек.⁸⁶

10) Код одреднице *засџава* наводи се више значења од којих и: „залагање некретнина за осигурање примљеног зајма, залога у некретнинама, хипотека“, а квалификује се као застарело. Наведени примери преузети су из Богишићевог дела *О њоложају њородише и наслеђсџва* (Београд, 1893) и дела С. М. Љубише и економисте Милана Ђоковића (1933).⁸⁷

11) Код одреднице *засџара* каже се да представља правнички застарели израз и упућује се на одредницу *засџарелости*, а дају се и примери. Први наведени пример преузет је из Богишићеве студије *О њоложају њородише и наслеђсџва* (Београд, 1893). Следећа два примера преузета су из правног часописа *Мјесечник Правничко̄ друшџва* (Загреб, 1912, 1926), затим следи пример из рада Милана Влајинца *Моба и њозајмица* (Београд, 1929). Последњи пример је из књижевности (Стјепан Михалић).⁸⁸ Међутим, нема примера из Законика.

12) Код одреднице *изџуб* (која је означена као покрајински израз) каже се да значи: а) „оно што је изгубљено, губитак, штета“ (сви су примери искључиво књижевни, најчешће у песми), б) „нестанак нечега што се изгуби, губљење“.⁸⁹ У овом другом значењу пример је преузет из дела Стевана Дучића *Живоџ и обичаји њлемена Куча* (Београд, 1931).⁹⁰ Нема синтагму *изџуб добиџка* нити било каквих примера из Законика и других правних текстова.

13–14) Код одреднице *имаоник* каже се да представља покрајински израз и упућује се на одредницу *ималаи*. Наведена су три примера употребе термина *имаоник*, који су преузети из следећих

85 *Речник САНУ*, књ. V, 782.

86 *Речник САНУ*, књ. V, 78.

87 *Речник САНУ*, књ. VI, 417.

88 *Речник САНУ*, књ. VI, 423.

89 *Речник САНУ*, књ. VII, 413.

90 *Речник САНУ*, књ. VII, 413.

радова: Нинко Перић, *Основи грађанског права* (Београд, 1923), где се цитира Богишић; Андрија Јовићевић, *Плавско-зусињска област* (Београд, 1921); Никола Милаш, *Православно црквено право* (Мостар, 1902).⁹¹ Према томе, и код овога важног термина нема примера из Законика нити се каже да је посредни правни термин, а позивање на Богишића следи из секундарног извора. Код одреднице ималац наводи се значење: „онај који има, поседује нешто у правном смислу, власник, сопственик“. Наведени примери преузети су из међуратних прописа *Ново санишћейско законодавство*, књ. V и VI (Београд, 1930), препева Драгише Станојевића (Београд, 1895–1897) и војне литературе Павла Пауновића (Београд, 1898).⁹²

15) Одредница *немар* дефинише се, пак, као: 1. „непосвећивање довољно труда, пажње некоме, нечему, нехат, небрига, непажња“, 2. „равнодушност, незаинтересованост, индиферентност, апатија“ и наводи се више примера.⁹³ Код одреднице *крајњи* наводе се два значења, од којих једно: „врло велики, врло јако изражен, највећи, изузетан“. Наведени су примери употребе лексеме *крајњи* у неколико синтагми из старије и новије литературе: *крајње пошћено* (М. Миловук, *Начела науке о трговини*, Београд, 1861); *крајња демократија* (*Преодница, књижевни лист*, Београд, 1873); *крајња немарносћ* (*Бриљан, лист за забаву, поучу и књижевносћ*, Београд, 1885); *крајња беда* (Ј. Скерлић, *Унишћење естћейске и демократијизација умјетносћи*, Београд, 1903), *крајња ујорносћ* (ред.), *крајња појреба* (Д. Ђурић, *Такћика великих такћичких шела*, Београд, 1885).⁹⁴ *Речник САНУ*, дакле, не наводи синтагму *крајњи немар*, коју је терминологизовао Општи имовински законик, али има синтагму *крајња немарносћ* с истоветним значењем.

16) Код одреднице *кујња* упућује се на одредницу *кујовина*, али се наводе и примери за *кујња* из дела Сима Матавуља, Лазара Комарчића, Григорија Божовића, Ива Козарчанина, Исака Самоковлије, Ранка Маринковића и Светозара Ђоровића (код Ђоровића има нешто уже значење: „куповна цена“).⁹⁵

17) Код одреднице *најам* наводи се неколико значења, а као основно: „служба, посао, рад уз одређену накнаду, плату“. Наведени примери преузети су из приповедака Вукових збирки и дела Јанка Веселиновића, Григорија Божовића, Исидоре Секулић, Милана Беговића и Вејсила Ђурчића (Сарајево, 1905), као и из листа *Бранково коло за забаву, поучу и књижевносћ* (Београд, 1905).⁹⁶

91 *Речник САНУ*, књ. VII, 695.

92 *Речник САНУ*, књ. VII, 693.

93 *Речник САНУ*, књ. XV, 145.

94 *Речник САНУ*, књ. X, 408.

95 *Речник САНУ*, књ. XI, 54.

96 *Речник САНУ*, књ. XIII, 749.

18) Код одреднице *наруч* наводи се (поред значења: „наручје“) као основно значење: „уступање нечега некоме на привремено коришћење, позајмица“. Наведени примери преузети су из народних пословица Вукових збирки, хрватских народних песама из збирки Луке Марјановића (Загреб, 1864) и дела Лазара Арсенијевића Баталаке, студија Франа Иванишевића о Пољицама, Стевана Дучића о Кучима и Мићуна Павићевића о народном благу Црне Горе, као и из *Зборника за народни животи Јужних Славена*, књ. 9.⁹⁷

19) Нема одредницу *незвано вршење њуђих њослова* нити се таква синтаagma наводи код неке друге одреднице.

20) Код одреднице *нишиџав / нишиџава / нишиџаво* упуђује се на одредницу *нишиџаван*, али се дају примери и за *нишиџав*, а преузети су из Богишићевог *Зборника садашњих њравних обичаја у јужних Словена*, I, и следећих дела: превода Корана Мића Љубибратића и преводилачких радова Светислава Вуловића (Београд, 1880), књижевних дела књаза Николе и Јосипа Косора (Загреб, 1905), лексичке збирке Митра Пешикана из говора Цуца у Црној Гори и листа: *Босанска вила – листи за забаву, њоуку и књижевности* (Сарајево, 1901).⁹⁸ А код одреднице *нишиџаван* наводи се неколико значења, међу којима и једно правно: „који не важи, који није на снази, неваљан, неважећи“, а наводе се примери из правних и других извора. То значење одговара значењу у Општем имовинском законнику.⁹⁹

21) Код одреднице *одвлака* даје се значење: „одлагање доношења одлуке или покретања акције и сл., одуговлачење, оклевање, отезање“, а квалификује се као покрајинско. Наведени примери преузети су из књижевних дела Матије Бана (Београд, 1891), Мирка Боговића (Загреб, 1856) и Јосипа Драженовића (Загреб, 1901), преводилачких радова Јосипа Матасовића (Београд, 1925–1926) и *Рјечника ЈАЗУ*.¹⁰⁰

2.2.2. Закључци

Из ове анализе обраде узорка од 21 репрезентативног термина Општега имовинског законика у *Речнику САНУ* могу се извући следећи закључци о односу *Речника САНУ* према терминолошкој лексичкој Општега имовинског законика, као и о њеном пореклу:

1. *Речник САНУ* не обрађује три термина која користи Општи имовински законик: *веђинак*, *незвано вршење њуђих њослова*,

⁹⁷ *Речник САНУ*, књ. XIV, 373.

⁹⁸ *Речник САНУ*, књ. XV, 710.

⁹⁹ *Речник САНУ*, књ. XV, 712.

¹⁰⁰ *Речник САНУ*, књ. XVI, 765.

задавак. Поред тога, иако не обрађује термин *крајњи немар*, наводи двочлану лексему *крајња немарности* са у суштини истоветним значењем (мада није преузета из правног акта), а има одредницу *иззуб* која покрива и значење термина *иззуб добитка* из Законика.

2. Речник САНУ уопште нема примера непосредно преузетих из Општега имовинског законика, али су термини *влаштина* и *имаоник* обрађени на основу извора који су ове термине несумњиво преузели из Законика (секундарни извори). Међутим, не каже се да су *влаштина* и *имаоник* правни термини већ се квалификују као покрајински термини, што говори и о недовољном познавању њиховог порекла приликом обраде.

3. Код термина *доиња* и *држина*, који се квалификују као застарели, односно покрајински, примери су преузети из извора који су настали у време примене Општега имовинског законика, па не треба искључити могућност да су ти термини преузети из Законика. Термину *ималац* приписује се правно значење, а примери су преузети из прописа и дела која су настала у време примене Законика, па такође не треба искључити могућност да су га ти извори преузели из Законика.

4. Правно значење приписује се терминима *добит*, *ималац*, *нишав*, *заклада*, *зало*, *залога*, *застава*, *застара*, *најам* и *наруч* (мада се код неких то изричито не каже), али су им различити извори. За термине *добит*, *нишав*, *зало*, *залога*, *застава* и *застара* примери су преузети (између осталог) из Богишићевих ауторских дела, а наведени примери код термина *заклада*, *најам* и *наруч* не потичу из правних прописа већ из дела о „народном животу“.

5. Лексеме *застара*, *иззуб*, *куиња*, одвлака квалификују се као покрајинске или застареле, а наведени примери преузети су из дела која нису у вези с Богишићем и Општим имовинским законом.

6. Иако Општи имовински законик није уврштен у корпус Речника САНУ, његова обрада лексема које се налазе у узорку од 21 репрезентативног термина Законика показује да су те лексеме знатним делом употребљене и у другим правним актима, као и у текстовима књижевног, есејистичког, публицистичког и научног карактера (и то из различитих средина употребе српскога или хрватског језика).

То даје основа за два општа закључка: а) термилошку лексику за Општи имовински законик Богишић је црпао из различитих извора и из различитих средина употребе српскога или хрватског језика, али у неједнакој мери, б) термилошка лексика Законика делимично је продрла у шири српски (и хрватски) језички стандард, без обзира на то што се понекад квалификује као покрајинска или застарела, а понекад јој се не придаје правно значење. То тек треба

ближе да осветли детаљна анализа целокупног инвентара термилошке лексике Општега имовинског законика.

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА ОПШТЕГА ИМОВИНСКОГ ЗАКОНИКА

1. Језичко-правна традиција

У нашем раду, о коме је било речи,¹⁰¹ констатовали смо да се подаци о решавању конкретних термилошких питања у припреми и изради Општега имовинског законика могу наћи у следећим Богишићевим радовима: *Свручно називље у законима* (Сплит, 1876), *О облику названом инокошићина у сеоској йородици Срба и Хрваїта* (Брисел, 1884),¹⁰² *Технички йермини у законодавству* (Београд, 1887),¹⁰³ *И ойей о свручним изразима у законима* (Загреб, 1900),¹⁰⁴ *Мејод и сисџем кодификације имовинскоџ йрава у Црној Гори* (Београд, 1967)¹⁰⁵ и *Правни обичаји у Црној Гори, Херцеџовини и Албанији (анкейта из 1873. ѓ.)* (Београд, 1984). Незаобилазна су још два извора: 1) записници са седница Одбора на којима су размотрене две верзије нацрта Законика (прво и друго читање нацрта Законика);¹⁰⁶ 2) Богишићево опширно писмо Кости Војновићу од 17. јануара 1889. године,¹⁰⁷ у којем даје кратке али прецизне коментаре о тридесетак термина употребљених у Законику.

У наведеним изворима сусрећемо првенствено Богишићево исказе о решавању конкретних термилошких питања, али су ту садржани и ставови Богишићевих (званично одређених) сарадника у Црној Гори: информатора у анкети спроведеној 1873. године и чланова Одбора који је размотрио две верзије нацрта Законика, као и самога књаза Николе.

Податке из ових извора ваља поредити с подацима из старијих и новијих речника српскога/српскохрватског, односно хрватског или српског језика. Богишић је добро говорио немачки, италијански, француски и руски, па је, стога, потребно посебну пажњу посветити речницима који су му стајали на располагању. Као што смо констатовали, Богишић је имао у својој библиотеци следеће

101 Упоредити: Луковић 2004, 275–288.

102 Видети: Боџишић 1986, 471–500.

103 Видети: Боџишић 1986, 101–122.

104 Видети: Боџишић 1986, 123–142.

105 Видети: Боџишић 1967.

106 Видети: Бојовић 1992.

107 К. Војновић се спремао да реферише о Законику на седници ЈАЗУ, што му је потом донело звање *йравоџа* [редовног] члана ЈАЗУ. Вид. Војновић 1889, Марџиновић 1958, 291–204, Сироџковић 1989.

речнике: Арделија Дела Беле, Андрије Јамбрешића, Јоакима Стулића, Јосипа Волтића, М. Рихтера и А. Балмана, Ивана Мажура нића и Јакова Ужаревића, Вука Караџића, Божидара Петрановића, Ђуре Даничића, *Рјечник ЈАЗУ* (том I–V), као и *Правно-пољичку терминологију за аустријске словенске језике*.¹⁰⁸ У својим текстовима, Богишић је коментарисао садржај још три речника: Ђорђа Петровића, Богослава Шулека и термилошки речник Матице далматинске *Тумач (италијанско-хрватски) за чиновнике*. Поред наведених старијих и новијих речника постојали су још неки речници Богишићевих савременика, који су могли бити од користи у његовом раду на припреми Законика, мада нема података о томе да ли их је Богишић заиста и користио.

Терминологију Општега имовинског законика треба пажљиво поредити с терминима из Пољичког статута и других статута приморских општина и градова који су били доступни Богишићу, јер има знакова да се Богишић ослањао на неке од тих историјских извора. Такође је корисно упоредити термилошку лексику Законика с лексиком Његошевог језика, која је добро истражена. А поређење с терминологијом Грађанског законика Србије (1844) и *Правно-пољичком терминологијом за аустријске словенске језике* (1853), који су важили у време припреме и доношења Општега имовинског законика, посредно нам пружа додатне податке о изворима термилошке лексике Законика.

Тако укрштени подаци пружају могућност да се расветле они термини који су били предмет највеће пажње В. Богишића и његових сарадника, а тиме се добија јаснија слика о укупном пореклу терминологије Законика. Сам Богишић идентификовао је три категорије правних термина употребљених у Законику: 1) *термини у народном језику*, 2) *термини позајмлени*, 3) *термини самостјално створени (сковани)*.¹⁰⁹ Овакву Богишићеву поделу употребљених термина ваља преиспитати у светлу свих извора термилошке лексике које је он користио у припреми Законика. Обичајно право у Црној Гори као извор термилошке лексике Законика биће предмет наше пажње у раду који ће бити објављен као засебна целина.

*А. Примери истовјетности термилошке лексике
Ојшћега имовинског законика с лексиком
Његошевог језика*

У време кад Петар II Петровић Његош ствара своја књижевна дела рускословенски је у Црној Гори не само богослужбени

108 Видети: Луковић 2004, 285, 286.

109 Богишић 1986, 109–122.

језик него и језик на којем се стицала основна писменост.¹¹⁰ Међутим, Његош, као митрополит и господар Црне Горе, обавља на народном језику преписку с главарима и свештеницима у земљи, као и с појединцима и властима у иностранству, чиме наставља традицију свога претходника на владичанском трону – Петра I Петровића Његоша.¹¹¹ На народном језиком, прожетом *славенизмима*, Његош је створио и своја песничка дела. Објављивање *Горског вијеница* 1847. године допринело је „учвршћивању угледа народног језика као литерарног израза“,¹¹² а појављивање исте године још три знаменита дела – Вуковог превода *Новог завјешта*, *Песам* Бранка Радичевића и студије *Рај за српски језик и његово правопис* Ђуре Даничића – представљало је догађаје „одлучне за исход борбе око српског књижевног језика и правописа“.¹¹³

Кад је Богишић започео своју кодификаторску мисију, Његошева песничка дела (а посебно *Горски вијеници*) била су позната и слављена и у Црној Гори и изван ње. Та чињеница дошла је до изражаја и у раду Одбора приликом читања нацрта Законика. У записницима са седница Одбора на једном месту изричито је поменуто узор из *Горског вијеница*: прихваћена је лексема *иззуб* (а тиме и термин *иззуб добийка*)¹¹⁴ уз напомену да се користи у народу, а и да се среће у Његошевом *Горском вијеницу*.¹¹⁵ С обзиром на оцену да је Његош не само велики песник српског језика већ и „један од твораца нашег књижевног језика“,¹¹⁶ важно је сагледати однос термилошке лексике Општега имовинског законика и лексике Његошевог језика. Да би се у целини сагледао тај однос, било би потребно предузети опсежна истраживања, уз посебну методологију. За потребе овог рада ми смо се ограничили на идентификовање примера из лексике Његошевог језика који су значењем и обликом истоветни (или су то бар у основи) с оним правним терминима из Законика о којима је управо Богишић давао своје коментаре.

У лексици Његошевог језика, посебно у Његошевим песничким делима, истраживачи су издвојили оне лексеме које имају карактер *славенизама*.¹¹⁷ Зато и овде идентификовани примери из Његошевог језика припадају трима врстама:

а) народна лексика: *добийак*, *доходак*, *забрана*, *зајријетији*/*зајрећиваји*, *збор*, *кућа*, *обвезан*, *јас*, *јријетиња*, *јрилика*, *јуси*, *самоволно*, *сељанин*, *уговор*, *узајмити*/*узајмљиваји*, *чељаде*;

110 *Стијовић* 1992, 27.

111 *Остојић* 1976, 11.

112 *Ивић...* 1981, 350.

113 *Ивић* 1991, 284.

114 *Бојовић* 1992, 112.

115 Видети: стих 781–782 *Горског вијеница*: „Ох, да ми је виђети Црна Гора изгуб да намири!“ Уп. *Речник Његошева језика*, 180.

116 *Речник Његошева језика*, стр. VII.

117 Видети: о томе подробно у *Стијовић* 1992.

б) славенизми: *власѿан, гјејсѿвије, законик, извињаваѿи се, нужда, обиг, ѿоѿибель, ѿодобан, ѿравило, ѿрејемник, сокровишиѿе, ѿвар, ѿворац, ѿјелесни, шировласни, условије;*

в) турцизми: *зайѿи, кесим.*

*Б. Боѿишићев однос ѿрема Пољичком сѿаѿиуѿу и
друѿим сѿаѿиуѿиима ѿриморских оѿиѿина и ѿрадова*

Захваљујући свом раду у дворској библиотеци у Бечу и архивским истраживањима, Богишић је на прелому шездесетих и седамдесетих година XIX века био одличан познавалац статута приморских градова и општина (кнежина) писаних на „народном језику“, тј. хрватском или српском. Он је уопште био свестан значаја објављивања правних споменика за даља историографска и правна истраживања, па је већ на једној од првих седница Југославенске академије знаности и умјетности предложио да Академија покрене едицију за издавање историјских правних аката и друге грађе за историју Јужних Словена.¹¹⁸ Његов је предлог усвојен, а и сáм је почео сакупљати грађу за четири књиге о историјским законима Јужних Словена, од којих би једна била посвећена законима мањих законотворних заједница: градова и општина. О њима је Богишић касније дао ове опаске:

„Готово сваки повећи приморски град, од Трста до Будве, имао је своје засебне законе и правила, на којима су доцније оснивани познати грацки *сѿаѿиуѿи*, који затим добиваху своје *реформаѿије* и друге законодавне додатке и преинаке. Али је и у крајевима који не имаху градова било автономних предјела, са засебним, чак кодификовним законима: за копнену је страну доста напоменути *Винодол* и *Пољица*, а за острвље *Мљѿи* и *Ласѿово*.“¹¹⁹

Од сакупљеног материјала Богишић је успео да изда само прву планирану књигу, под насловом *Писани закони на словенском јуѿу, I. Закони издани највишом законодавном влашћу у самосѿалним државама. Библиоѿрафски наѿрѿи* (Загреб, 1872).¹²⁰ Она је обухватала писано законодавство у средњовековним државама: Бугарској, Србији, Босни, Хуму (Захумље, Херцеговина), Зети (Црна Гора), Дубровнику и Хрватској, али и у невеликој кнежини (општини) Пољица, при ушћу реке Цетине у Јадранско море. Пошто је објаснио унеколико проширени појам самосталности јужнословенских земаља у средњем веку, Богишић је у *Присѿују* навео разлоге што је и кнежину Пољица уврстио у ову књигу. Он каже:

„Ми то учинисмо не само ради тога, што би неспретно било уврстити Пољица међу муниципија и просте опѿине, него и ради у

118 *Марѿиновић* 1958, 33.

119 *Боѿишић* 1998, 501.

120 Видети: *Боѿишић* 1872.

припреми Законика тога што се у духу и правцу самих пољичких закона види убјеђење самосталности своје државице: својство које се често и иностранцима признавало називањем Пољица државом, републиком.¹²¹

У одељку књиге који се односи на зборник законâ Пољица из XV века (касније допуњаван), познат као *Пољички сѣаѣуѣ*,¹²² Богишић је дао библиографски опис овога правног споменика на основу загребачког издања Матије Месића из 1859. године,¹²³ а констатовао је да поред словенске основе Статут има изворе и у римском и канонском праву. Пољички статут је и раније побуђивао пажњу истраживача: у листу *Правдоноша* (Задар, 1851, 1852) један од уредника овог листа Иван Данилов објавио је серију написа под насловом *Усѣанове кнежине ѿпољичке*, о Пољицама је убрзо писао Р. Шафарик (Праг, 1854),¹²⁴ што је све Богишићу било познато.¹²⁵ И после објављивања Општега имовинског законика, све до наших дана, Пољички статут био је предмет пажње и домаћих и иностраних истраживача, па је и превођен на италијански, немачки и руски језик.¹²⁶ А у својој књизи о писаним законима на словенском југу Богишић је дао и запажања о језичким особинама Пољичког статута: „Језик је српско-хрватски наријечја западнога, са неколико знакова чакавштине али већином прелазеће у штокавштину. Туђе ријечи, што се налазе, највише су из талијанскога позајмљене. Слова су у оригиналу ћирилска босанскога рода са неколико локалних особина, међу којима је најзнатније, да *јаѣ* (Б) извршује обично посао који је у латиници јоту (j) повјерен.“

Већ 1890. године у оквиру едиције *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу Пољички статут поново је објављен заједно с *Винодолским*, *Врбанским* („а донекле и свега Крчкога отока“), *Касѣавским*, *Вејриначким* и *Трсѣјским сѣаѣуѣом*, који су сви писани на народном језику (отуда за њих заједнички наслов у овом издању: *Lingua croatica conscripta*).¹²⁷ Предговор за Пољички статут написао је Ватрослав Јагић, који је истовремено приредио и речник Статута, док је речник осталих статута у овом издању приредио Фрањо Рачки. На тај начин омогућен је увид у домаћу правну терминологију ових правних аката и она се може лако поредити с терминолошком лексиком Општега имовинског законика. Јагићев речник

121 *Боѣишић* 1872, 5.

122 Видети: *Боѣишић* 1872, 116–120.

123 Видети: *Месић* 1859.

124 Видети: *Шафарик* 1854.

125 Упоредити: *Боѣишић* 1872, 120.

126 Видети: литературу уз одреднице *Пољица* и *Пољички сѣаѣуѣ* у *Енциклопедија Југославије* 1955, 532–534.

127 Видети: *Lingua croatica conscripta* 1890.

Пољичког статута преузео је Б. Д. Греков у својој опсежној студији *Пољица* на руском језику (Москва, 1951).¹²⁸

Садржај Пољичког статута веома је различит. Његове одредбе односе се на устројство Пољичке кнежине (управу и судство) и њено кривично, грађанско и процесно право. За правну историју нарочито су важне одредбе грађанскоправног карактера које се тичу институтâ патријархалнога племенског друштва ове кнежине. Постоји знатна сличност с институтима обичајног права у Црној Гори, који су били предмет Богишићеве пажње. Оцењено је да је Пољички статут (уз Винодолски) „највреднији правноисторијски споменик с подручја Хрватске“.¹²⁹

Поређењем терминолошке лексике Општега имовинског законика и речника Пољичког статута долази се до списка заједничких термина (у угластим заградама наведени су нешто другачији облици у Законику): *ближика*, *брациѿво* [браѿсиѿво], *воља*, *ѿлоба*, *ѿраница*, *данак*, *двор*, *дионица*, *добийѿак*, *добри људи*, *доѿвор*, *доходак*, *друѿ*, *дуѿ*, *дужник*, *живљење*, *заклад* [заклада], *закон*, *закониѿ*, *засѿвава*, *зајам*, *збор*, *злочинац* [злочин], *знање*, *имање*, *исѿиуѿ* [исѿиуѿ], *јамац*, *корисѿ*, *крив*, *кривац*, *кривина* [кривица], *међа*, *мејаш* [међаш], *моба*, *молба*, *најам*, *најамник*, *наруч*,¹³⁰ *оѿговор* [уѿговор], *одлука*, *осуѿа*, *ѿлеме*, *ѿравѿа*, *ѿроѿаја*, *разлоѿ*, *рок*, *саѿ*, *свидочба* [свједоѿба], *сељанин*, *сироѿица*, *служба*, *смрѿ*, *сѿиање*, *сѿивар*, *суд*, *судац*, *ѿрѿ*, *ѿрѿовина*, *уѿовица*, *чељаѿ*, *шѿеѿица* [шѿеѿица], *шѿеѿица* [шѿеѿиѿник].

Из записника са седница Одбора на којима је читан нацрт Законика несумљиво произлази да је Богишић користио Пољички статут у припреми и изради Законика, иако се он изричито помиње само на једном месту приликом првог читања нацрта Законика: поводом обликовања неких решења у одељку о „дуговима од недопуштених дјела“.¹³¹ Расправљајући поводом имовине *ѿековинскоѿ удружења* Одбор је такође имао у виду Пољички статут, из кога је на крају преузет термин *дионица*.¹³²

Богишић је добро познавао и друге статуте приморских градова и општина, мада после прве објављене књиге из замишљене серије ЈАЗУ, *Писани закони на словенском јуѿу*, није стигао да објави наредну књигу, која би обухватила искључиво ту врсту

128 Видети: Греков 1951.

129 Енциклопедија Југославије 1955, 534.

130 Термин *наруч* не налази се у Јагићевом речнику Пољичког статута нити у речнику у књизи Б. Д. Грекова *Пољица*, али га је идентификовао Франо Иванишевић у својим написима о Пољицама у *Зборнику за народни живоѿ и обичаје Јужних Славена* (излазио у Загребу 1896–1949); вид. одредницу *наруч* у *Речнику САНУ*.

131 Видети: Бојовић 1992, 105.

132 Видети: Ђорђевић 1888, Ђорђевић 1986 [1888], 487.

правних споменика. Непосредно пре преузимања катедре историје словенског права у Одеси, Богишић је умножио своју збирку статута приморских градова и општина. На захтев савета универзитета у Одеси, Богишић је 1869. године истражио архиве и библиотеке у Бечу, Венецији, Трсту и Загребу како би дошао до потребне историјске грађе за свој предмет. О томе је по доласку у Одесу почетком 1870. године поднео исцрпан извештај.¹³³

У њему је навео да је у Бечу наишао на једанаест рукописних и седамнаест штампаних текстова јадранских приморских градова, међу којима и Трста, Копра, Пирана, Ровиња, Шибеника, Трогира, Сплита, Дубровника, Котора, односно острва (и општина) Пага, Хвара, Корчуле, Ластова, Мљета. У Бечу је Богишић сравнио тамошње рукописе Дубровачког статута с онима које је сам преписао у Дубровнику. У Загребу (у ЈАЗУ, где је постојала богата библиотека Ивана Кукуљевића-Сакцинског) преписао је или описао Ријечки, Рапски, Сењски, Крчки, Каставски, Веприначки и Будвански статут (као и паштровске привилегије), од којих су само Каставски и Веприначки били на народном језику (овај други уз то писан глагољицом), а остали на латинском или италијанском језику.¹³⁴ У Трсту је Богишић нашао четири различита текста тршћанског статута и десет истарских градова, а у Венецији статуте Котора, Будве, Шибеника, Скрадина, Ровиња, Новиграда и општине Бује. У свом извештају савету универзитета у Одеси Богишић напомиње да је такође успео да препише или купи све рукописне статуте, осим Сплитског и Крчког, а од штампаних је купио седам, док је за остале писао својим пријатељима у Далмацији да му их набаве. С ретким изузецима, наведени статуту били су писани на латинском језику. Богишић се у свом извештају не осврће посебно на Пољички статут јер је раније био објављен, а он га је и библиографски обрадио у својој књизи о писаним законима на словенском југу, чији је рукопис био готов већ 1868. године.¹³⁵ У свом опширнијем раду *О њоложају њородице и насљедства у њравној сисџеми*,¹³⁶ објављеном 1892. године у београдском часопису *Правник*, Богишић се детаљно осврнуо на регулативу породичног и наследног права у Пољичком статуту и у другим статутима приморских градова и општина (Дубровачком, Которском, Хварском [„Лезинском“], Корчуланском, Крчком и Трсатском, као и статутима истарских градова), што такође потврђује да му је њихов садржај био добро познат.

Статуту приморских градова и општина писани на латинском језику по природи ствари нису могли бити извор термилошке

133 Видети о томе опширније у *Марџиновић 1958*, 32–36, 50–55.

134 О Которском и Будванском статуту вид. *Јокић 2002*, 33–41.

135 Видети: *Богишић 1872*, 2. Предговор овој књизи Богишић је писао у Одеси јуна месеца 1871.

136 *Богишић 1998*, 442.

лексице за Општи имовински законик, па ни као узор за кованице. За калкирање могли су местимично послужити општеусвојени латински називи за поједине правне институте, који су Богишићу били добро познати. Стога ни Дубровачки статут, писан на латинском језику, није могао бити непосредан извор термилошке лексике за Законик. Богишић је, наравно, добро познавао Дубровачки статут и (заједно с чувеним историчарем Константином Јиречек-ом), приредио је његово критичко издање, али тек 1904. године (мада је ЈАЗУ од њега то очекивала више од 30 година).¹³⁷ Поредџи ова два знаменита правна споменика, истраживач из Дубровника Анте Мариновић указао је на сличност у начину њиховог настанка, која се огледа управо у чињеници да оба представљају кодификацију обичајног права (старог дубровачког и црногорског), док су њихова форма и језички израз различити.¹³⁸ Стога би инсистирање на сличности језичког израза Дубровачког статута, као акта велике правне репутације (али на латинском језику), с језичким изразом Општега имовинског законика (на народном језику), коме је печат дао један „Дубровчанин“ (заправо родом Цавтаћанин, пореклом из дубокога конавоског залеђа – „на граници Херцеговине и старе дубровачке државе“) било потпуно излишно. Из истог разлога нема сврхе поредити језички израз Општега имовинског законика с Которским статутом на латинском језику, с мањим додацима на италијанском језику. То исто важи и за Будвански статут, који је такође писан на италијанском језику. Оба ова правна споменика била су Богишићу добро позната.¹³⁹

Међутим, у Богишићевим објављеним списима нема трагова да је у изради Општега имовинског законика Богишић користио осим Пољичког и друге статуте писане на народном језику: Винодолски, Врбански, Каставски, Веприначки и Трсатски. Ипак, ваља констатовати да су њима и Општем имовинском законнику заједнички следећи правни термини: *блађо*, *ближика*, *џраја* [*џрађа*], *добитијак*, *доходак*, *дуђ*, *двор*, *закон*, *збор комун*, *међаш*, *невоља*, *обичај*, *обитиљ*, *осуд* [*осуда*], *илеме*, *йодобан*, *йравда*, *йриходак* [*йриход*], *род*, *сила*, *сиротиња*, *служба*, *суд*, *судаи*, *удовица*, *уживање*.

Богишић је, међутим, показивао живо интересовање за правно наслеђе Паштровића и Грбља, приморских крајева у непосредном суседству Црне Горе. У Паштровићима је боравио у рану јесен 1875. године (тада се задржавао и у Грбљу и Котору) желећи да се упозна с правним институтима паштровскога аутономног права, о чему ће писати знатно касније (1906). У објављеном тексту под насловом *Десејина судских зайиса из Пашићровића*,¹⁴⁰ Богишић је

137 Видети: *Дубровачки сјаићуи* 1904.

138 Упоредити: *Мариновић* 1974, *Мариновић* 1989.

139 *Мариновић* 1958, 172.

140 Видети: *Богишић* 1998, 500–530.

описао паштровски крај и његов статус у средњем веку (када је био у саставу српске државе) и касније под Млетачком републиком (а сасвим кратко и под Француском), када је ова *кнежина* постала млетачки *kominitad*, задржавајући своје аутономно право. О паштровској аутономији Богишићу су пре његовог одласка у Паштровиће казивали Стефан Митров Љубиша и Висарион Љубиша, архимандрит манастира Острог (а касније и митрополит Црне Горе), обојица родом из паштровског краја. Међутим, у Паштровићима Богишић није нашао „споменике старинске самоуправе“ о којима је слушао: „Законик“ и „Староставник“. Једино је нашао две „крње свеске не одвећ старих судских записа паштровских“, ¹⁴¹ насталих 1799–1807. године, из којих је преписао десет судских пресуда. Идентификовао је и сва три писара („канцалијера“) ових судских записа (који су били „коријенити Паштровићи“). За њихов језик каже да је „доста лош“, али да је „ипак народан, само што је препун мјесних идиотизама и прошаран млетачко-талијанским ријечима догјераним, наравно, према српском предјелном говору“.

Објављене пресуде Богишић је пропратио својим објашњењем специфичних лексема (домаћих и позајмљеница), како би читаоци могли разумети смисао текста. Из тако писаних паштровских аката Богишић није могао црпсти терминолошку лексику за Општи имовински законик. Богишић је трагао и у архивама за Паштровским статутом (његово постојање наговестио је податак из каталога Кукуљевићеве библиотеке у ЈАЗУ), о чему постоје Богишићеве кратке белешке у архиву у Цавтату.¹⁴² У Бечу је утврдио да у дворској библиотеци нема никаквог статута „него само уговор продаје с Млецима и неколико повластица и слобостина“, а забележио је да је садржај рукописа означен (под бројем 488) у каталогу Кукуљевићеве библиотеке „то исто“.¹⁴³ Те су привилегије биле писане на италијанском језику и зато нису могле бити извор терминолошке лексике за Општи имовински законик.

У Богишићевом архиву у Цавтату чува се и један рукопис анонимног аутора, писан ћирилицом, који је означен као *Обичаји у Пашићровићима*.¹⁴⁴ У њему су обрађена разна питања из правне праксе: мирење поводом убиства и рањавања, крађа, прошња девојке, обичаји о смрти, поступање суда. Из тога рукописа види се сличност паштровских правних обичаја с онима у суседној Црној Гори, али се они не односе на грађанскоправне односе какве регулише Општи имовински законик. У свом чланку, који је писао пред

¹⁴¹ *Богишић* 1998, 504.

¹⁴² *Марџиновић* 1958, 172.

¹⁴³ *Марџиновић* 1958, 173.

¹⁴⁴ *Марџиновић* 1958, 177.

сам крај живота, Богишић не помиње изричито овај рукопис нити друге правне акте из Паштровића.

Богишића је такође занимао *Грбальски законик* из XV века, чији је текст на народном језику Вук Врчевић објавио (латиницом) 1851. године у задарском листу *Правдоноша* (бр. 25–29, 32–36, Задар, 1851). Према Врчевићевом објављеном тексту, Грбальски законик има 126 чланова. Богишић је желео да прегледа и оригинални рукопис, али му је Врчевић одговорио да је рукопис у међувремену пропао у манастиру Свете госпође под Лаством у Паштровићима. Богишић је сматрао да је оригинални рукопис био писан ћирилицом, а оставио је и кратку белешку о садржају овога правног споменика:

„Закон је различне садржине: ту има установа за казнено право, за аграрне одношаје, за приватно право и за паулицiju, и то све смијешано по навике такијех средњовјековних закона. И овдје, како у већини њих, најпрво долази казнено право ... казне су управ драконске и за кривице које би се данас једва и у преступљење уврстиле.“

Александар Соловјев оспорио је аутентичност објављеног текста Грбальског законика.¹⁴⁵ Он је у Богишићевом архиву у Цавтату нашао књигу привилегија Грбљанске жупе (1647–1767) с преписаним текстом Душановог законика раваничке верзије¹⁴⁶ (препис је вероватно сачинио сâм Богишић према тексту Душановог законика који се налазио у Кукуљевићевој библиотеци у ЈА-ЗУ). Међутим, у Богишићевој заоставштини нема знакова да је лексеме из грбальских правних споменика користио при изради Општега имовинског законика. Ипак, из текста Грбальског законика издвојили смо оне лексеме које су заједничке с Општим имовинским закоником: *бир, браика скуйшишина, добра воља, добри људи, домаћин, имање, јемац, каџара, међа, млин, надница, обрана, род, свједоџба, браика скуйшишина, сироша, шечене, усјев.*

С већином цитираних термина из Пољичког и других наведених статута Богишић се сусретао у Црној Гори или у живој језичкој пракси других крајева (пре свега приморја), а неки су му били познати из литературе. Они су значајни првенствено као истоветни називи заједничких института обичајног права у овим аутономним заједницама и у Црној Гори. Из тога заједничког фонда термилошке лексике веома су ретке оне лексеме којих није било у Црној Гори а уврштене су у Законик.

¹⁴⁵ Видети: *Соловјев 1938*.

¹⁴⁶ Видети: *Соловјев 1938*. Душанов законик Богишић је користио на својим семинарским вежбањима у Одеси. На Богишићеве коментаре Душановог законика који су нађени у архиву у Цавтату критички се осврнуо професор Правног факултета у Београду Драгослав Јанковић; вид. *Јанковић 1953*.

В. Богишићев однос према званичној правној терминологији у Кнежевини / Краљевини Србији и Хабзбуршкој монархији

У време кад је Богишић започињао своју кодификаторску мисију у Црној Гори (1873) већ је постојала званична правна терминологија у области грађанског права на српском језику у две државе: у Кнежевини Србији и у Хабзбуршкој монархији (која је од 1867. године постала дуална држава – Аустроугарска).

У Србији је од 1844. године био на снази *Грађански законик за Књажевство Србско* (преименован у *Грађански законик за Краљевину Србију* после проглашења Србије за краљевину 1882. године [даље: *Грађански законик Србије*]). Његов је аутор био Јован Хаџић, афирмисани правник и угледни списатељ свога времена из Новог Сада, главни законописац у Кнежевини Србији у раздобљу 1837–1846. године. Хаџићев рад на законодавству Србије несумњиво представља епоху у његовом изграђивању.¹⁴⁷ Иако је радио на више прописа у Србији, па и на Уставу Кнежевине, *Грађански законик* је Хаџићево главно законодавно дело. С обзиром на преоптерећеност законодавним пословима у то време, а имајући у виду важност материје грађанскоправних односа, Хаџић је с *Правителством* Кнежевине закључио 29. јула 1840. године посебан уговор о изради *Грађанског законика*, а готов пројекат *Законика* (на коме је углавном радио у Новом Саду) послао је 24. новембра 1842. године, да би овај био усвојен („на Благовести“) 25. марта 1844. године. То значи да је Хаџић радио на *Законику* ефективно две године. Уз неколико новела, *Грађански законик Србије* важио је више од сто година и формално је укинут кад и Општи имовински законик 1946. године – *Законом о неважностии правних пројиса донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације* (мада су се многа правна правила *Законика* још дуго примењивала, а и данас има неких које признаје позитивно право). И *Грађански законик Србије* веома је проучаван. Судови правника цивилиста и историчара права о *Законику* сумирани су и на посебном научном скупу одржаном поводом 150. годишњице доношења,¹⁴⁸ када су прављени и паралелни осврти на овај законик и Општи имовински законик.¹⁴⁹ У области грађанског права у првим деценијама после доношења *Законика* ступило је на снагу и неколико пратећих прописа комплементарних *Законику*.

147 Видети: о томе више у *Луковић 1994*, 48–51.

148 У организацији САНУ и Правног факултета у Београду одржан је у Београду 23. и 24. маја 1994. године научни скуп посвећен овом јубилеју. На скупу је поднето 38 реферата, који су објављени у зборнику *Сто њедесет година од доношења Српског грађанског законика*, издање САНУ, Београд, 1996.

149 Видети: *Молнар 1996*, *Војиновић 1996*, *Чизмовић 1996*.

Богишић је пратио и добро познавао законодавство Кнежевине Србије, о чему је писао и у посебном додатку своје књиге *Писани закони на словенском јузу из 1872. године*. Ту је Богишић подробно обрадио и законодавство Кнежевине Србије, и то од настанка првих прописа за време Првога српског устанка до стицања аутономије, а потом све до 1867. године. Из овог приказа види се да је Богишић пратио *Зборник закона и уредба и уредбени указа*, који је излазио у Београду почев од 1840. године као редовно службено издање Кнежевине Србије.

Њему је био познат и *РХчникъ закона, уредба, и уредбени пројиса' изданы у Княжесѣву Србији одъ 1827. до њоловине 1854. год.*, који је израдио Ђорђе Петровић, „член суда Округа Београдског“, објављен у Београду 1856. године у оквиру службеног издања свих прописа Кнежевине. У овом речнику наводе се и сви термини из Грађанског законика Србије.

Кад је Богишић започео припрему Општега имовинског законика, Грађански законик Србије дошао је у средиште његове пажње. Као што је напред речено, Богишић је 1874. године у Београду био сведок покушаја да се сумирају искуства из тридесетогодишње примене Законика, па се понадао да ће бити рађен и нов Законик.¹⁵⁰ То је давало изгледа да се и он ангажује на изради јединственога грађанског законика за Србију и Црну Гору, за две најсродније земље – како је говорио.¹⁵¹ Ова идеја ипак је била далеко од реалности, а Богишић се у својим анализама често враћао на Грађански законик Србије. Он је постао и његов критичар, а у томе га није спутало ни лично познанство успостављено са Хаџићем у Новом Саду, где је становао док је био на служби у Петроварадину крајем шездесетих година XIX века.

Богишић је генерално оцењивао да су недостаци Законика последица Хаџићеве неспособности и кодификаторске неспретности, те да цео Законик представља „копијање туђих узорака“ (тј. аустријскога Општега грађанског законика).¹⁵² Највише података о Богишићевом односу према материјалним решењима Грађанског законика Србије могу се наћи у незавршеном рукопису Богишићеве студије *Метод и сисѣм кодификације имовинског љрава у Црној Гори* (објављеној 1967),¹⁵³ јер је припремајући ову студију имао највише потребе да прави поређења материје и структуре („спољних и унутрашњих граница“) ова два законика. Али, Богишић анализира Грађански законик Србије и у својим посебним

150 Видети: о томе више у *Никчевић 1971*.

151 *Богишић 1987*, 56.

152 *Никчевић 1971*, 42.

153 Видети: *Богишић 1967*, 49, 56, 78, 80, 83, 85, 86, 89, 94, 103, 117, 128, 135, 147.

радовима о породичној задрузи, о положају породице и наследства у правном систему и о техничким терминима у законодавству.¹⁵⁴ А када је о правним терминима реч, Богишић у свом последњем чланку на ту тему (1900) каже да се с „редактором србијанског Грађанског законика“ ретко слагао „у одређивању, па и у простом избирању термина“.¹⁵⁵ Неколико случајева таквог неслагања Богишић ће истаћи у својим коментарима термилошких питања, али, као што ћемо видети, има и примера подударности у избора термина код ова два кодификатора.

Званични термилошки речник *Правно-џолийичка џерминологија за аусџиријске словенске језике* (Беч, 1853) настао је у специфичним околостима у Хабзбуршкој монархији после револуционарне 1848. године. У складу с тада прокламованим начелом о једнакости народа у Монархији одлучено је да се и службени лист има издавати на свим „књижевно изграђеним словенским наречјима“ у тој вишенационалној (мултиетничкој) земљи. То је словенским народима пружило нову прилику да афирмишу своје тежње ка што већој културној самосталности. У јулу 1849. године царско-краљевско Министарство правосуђа основало је посебан одбор са задатком да што пре сачини речник правно-политичких термина за потребе словенских народа, а пре свега за објављивање прописа на њиховим језицима у службеном листу Монархије. Та терминологија морала је бити упоредива с немачком правно-политичком терминологијом (из претходних шест деценија). У састав новооснованог одбора, за чијег је председника именован Павле Шафарик, ушли су правници, филолози и познати културни посленици словенских народа.¹⁵⁶

У августу исте године основан је и одсек за „словеначко и хрватско-српско наречје“. Ова наречја обједињена су у једном одсеку да би се „њихова сродност очито показала и да би се правнички изрази и изреке међусобно подупирали, оправдавали и допуњавали“.¹⁵⁷ Чланови јужнословенског одсека били су: 1) за „словеначко наречје“: Франц Миклошич, наставник на бечком универзитету и службеник царско-краљевске дворске библиотеке; Матеј Доленц, дворски и судски адвокат; Матеј Цигал из Љубљане, тадашњи уредник службеног („државозаконског“) листа; 2) за „хрватско-српско наречје“: Стјепан Цар, тадашњи привремени уредник службеног листа; Вук Стефановић Караџић („дописујући члан царско-краљевског ученог друштва“); Иван Мажуранић, књижев-

154 Видети: *Боџишић* 1986, 101–189, 207–238.

155 Видети: *Боџишић* 1986, 129.

156 О настанку, карактеру и утицају *Правно-џолийичке џерминологије за аусџиријске словенске језике* вид. више у *Павловић* 1963, *Вини* 1978, 379–392, *Ивић...* 1981, 371, 372, *Ивић* 1991, 285, 286, *Њоморкај* 1990, *Мамић* 1992, 12.

157 *Терминологија* 1853, стр. XIII.

ник и тадашњи бански саветник, и Божидар Петрановић, правник и културни посленик из Далмације, тадашњи уредник службеног листа.

Како је Иван Мажуранић због нове дужности иступио из овога одсека, почетком децембра 1849. године, Министарство правосуђа именовало је Димитрија Деметра за уредника хрватске стране Речника. Уредник за српску страну Речника био је Божидар Петрановић, а за словеначку је остао Матевж Цигале.

Цео Одбор радио је веома брзо, а пошто је обавио посао, распуштен је почетком децембра 1849. године.¹⁵⁸ Потом се приступило пословима припреме за штампу обрађеног материјала, у чему су значајну улогу имали уредници.

Већ наредне године (1850) појавио се немачко-чешки сепарат овога сложеног речника,¹⁵⁹ али немачко-хрватско, српско, словеначки тек 1853. године. На више од 700 страница дат је преглед немачких правно-политичких термина с јужнословенским еквивалентима: хрватским (исписаних латиницом), српским (исписаних предвуковском ћирилицом) и словеначким. У међувремену морала су бити решавана нека практична питања уређивања и припреме за штампу овог јужнословенског сепарата. О томе су у предговору сепарата дали потребне напомене у засебним текстовима уредници Димитрије Деметер, Божидар Петрановић и Матевж Цигале, из којих сазнајемо многе детаље и о догађајима који су потом уследили а добили су шире значење.

Димитрије Деметер је на почетку констатовао: „Прије свега морам са жалошћу напоменути, да се није могла оживотворити жеља да се барем за хрватско и србско нарјечје састави подпунома једнак назовник, јер србски књижевници привикли су неким црквеним и руским изразима већ навелико, да се бојати било, да би се још за сада нагазило на превелик упор, ако би их сасвим одстранили, с друге стране пако будући да су сасвим проти духу живућега југославенскога језика, нису се могли примити у хрватско нарјечје, које је стопрам у новије вријеме подигнуто на писмени језик и зато се је већма уздржало у својој изворној и пучкој простоти. Држало се је дакле за сходно садашњим околностима времена, да се господину доктору Петрановићу, који је особито бранио то мнијење, остави на вољу у србску страну примити сва она одступања од израза нађених по свеколицим члановима одбора за сходне хрватском нарјечју, која би се њему као особитом познатељу тако званог славно-србскога књижевнога језика чинила за неопходно потребна.“

158 *Терминологија 1853*, стр. III.

159 Видети: *Терминологија 1850*.

Деметер је такође објаснио поступак утврђивања израза, при чему су се нарочито уважавале опаске Вука Караџића („који је по свем славенском ученом свијету познат као први језикословац нашег народа у том правцу“). Затим је Деметер посебно образложио то како се дошло до правописних правила примењених у том речнику. Међутим, Деметер је као уредник искористио своје право да у приређивању хрватске стране Речника у понечем одступи од прокламованих правописних начела. Та је одступања прецизно објаснио у предговору, а скренуо је пажњу и на исправке објављене на крају сепарата.

У свом тексту Божидар Петрановић је као уредник такође објаснио одступања на српској страни. Он каже: „Ако хоћемо да нам овај [језик – М. Л.] буде носилац – *medium* – ваља нам ућ примати из сваког нарјечја што је најбоље, – бисер и драго камење. Тако је и црквено-славенски, тако су поздније књижевни језици код Талијана и Француза постали. Што је језицима тим у точноме опредјељењу граматични форми, у изјасњењу најтежи поњатија, у снази израза недостајало, добили су све то од велики умова које је промисао на корист а кадкад и на штету људства слао, и једнако шаље. Овим правцем треба и ми да ударимо. С овим речима не мислим бранити оне српске списатеље који код чисти народни речи примају без невоље црквено-славенске или руске.“

Божидар Петрановић је десетак година касније издао и дело *Ручна књиџа најнужднијих ѿравдословних риечих, изреках и образницах*, којим је желео да олакша практичну примену *Правно-ѿолиѿиичке ѿерминолоѿије за аусѿиријске словенске језике*. Исту сврху имао је и терминолошки речник Матице далматинске *Тумач (ѿиалијанско-хрваѿиски) за чиновник* из 1872. године.

Иако се посредно осврнуо на *Правно-ѿолиѿиичку ѿерминолоѿију за аусѿиријске словенске језике* још у својој посланици „пријатељима филолозима“ из 1876. године (дајући и примере неких њених „наказа“), Богишић је свој став о овом специфичном речнику много експлицитније изразио у предавању које је одржао у Петербургу 1887. године, тј. у раду *Технички ѿермини у законодавсѿиву*. О начину рада одбора („комисије“) која је припремала Речник Богишић каже:¹⁶⁰

„Иако је у тој комисији било неколико најбољих зналаца језика, ипак српске ријечи, које су одговарале њемачким терминима (еквиваленти) особито оне, које нијесу узимане из народнога језика, рађене су механички, које како, на брзу руку, не насловивши се у томе ни на један раније обрађени научни метод, да би њихов смисао био разумљив народу. Укратко: то је био хитан

160 *Богишић 1986*, 106.

састав да га се њиме колико год намири потреба, која се тада појавила. Осим тога, у томе су издању изостали многи врло потребни термини. Један између главнијех филолога те комисије¹⁶¹ лично ми је казивао да су у њој имали одлучан утицај правници, од којих ниједан није имао појма о лингвистици; а филологе су сматрали више као савјетодавце.“

Богишићу су била позната (како их сам назива) и „два извода из те књиге у Далмацији“: Петрановићев речник из 1862. и *Тумач (италијанско-хрватски) за чиновнике* Матице далматинске из 1872. године. За њих каже да су „недостаци исти као и у књизи из којих су узети“.¹⁶² Овакав Богишићев генерално негативан став према *Правно-политичкој терминологији за аустријске словенске језике* и њеним дериватима ваљало би проверавати и на конкретним примерима употребљених термина у Општем имовинском законнику, што ћемо ми касније и учинити.

Наведене судове о Грађанском законнику Србије и *Правно-политичкој терминологији за аустријске словенске језике* Богишић је изрекао у својим краћим радовима, од којих је први заправо пригодно предавање одржано при крају рада на изради Законика, а други чланак у загребачком правном часопису објављен 1900. године, тј. 12 година после ступања на снагу Законика, кад су о Законнику већ биле познате све генералне оцене. Богишић је, међутим, знатно опрезнији у оценама које даје у својој незавршеној студији *Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори*. Њена је сврха била да научно образложи свој кодификаторски рад и одбрани се од евентуалне критике. Ту налазимо ове Богишићеве ставове:

„Не треба мислим искати, других разлога да се докаже потреба одређења техничких израза. Доста је и наведенога. Него, могу нам показати на два законика, један написан српски (*Грађански законик Србије*) и други преведен на српски језик (австријски)¹⁶³ и по људима Србима који заузимаху важно мјесто у српској књижевности. Може се показати на израђени већ пред 30 година особитим Одбором у Бечу рјечник техничких називља,¹⁶⁴ из кога издани бјеху у самој Далмацији два извода за тамошње потребе. Осим тога, у Срба и Хрвата имају и два-три стручна часописа у

161 Не зна се тачно ко је то био, али свакако један од двојице Богишићевих пријатеља: Вук Караџић (кога је Богишић виђао у Бечу) или Ф. Миклошич (кога је Богишић наследио у Дворској библиотеци у Бечу). А кад је реч о правницима у Одбору, ту се, пре свега, мисли на Б. Петрановића, И. Мажуранића и М. Цигала.

162 *Богишић* 1986, 106.

163 Богишић мисли на Петрановићев превод *Ојшнџга аустријског грађанског законика*; уп. *Богишић* 1967, 128.

164 Богишић мисли на *Правно-политичку терминологију за аустријске словенске језике*.

којима се такође налази не мали број стручних израза. Није мјесто упуштати се у критику тих термина, особито опширнога рјечника у којима бијаху сурадници првостепени зналци језика. Нама је тек примјетити да у наведеним писменим изворима има много грађе којом се можемо и хоћемо добро користити. Али је познато да је има и таке на коју и до сада остате признак хитње и разногласја неудаћа. Уосталом, познато је да се ти изрази тек вјекovima утврђују, а у нас се о томе тек почело мислити да тако речем с јучерашњег дана.¹⁶⁵

Цитирани Богишићеви ставови (написани вероватно у интервалу 1884–1885. године)¹⁶⁶ знатно су блажи од оних о Хаџићевим „кодификаторским неспретностима“ и понеким „наказама“ у *Правно-џолићичкој терминологији за аустријске словенске језике*, изречених десетак година раније. Тих година (1884–1885) иза Богишића је било 10–12 година његове кодификаторске мисије, када се и сам уверио колико је избор термина за Законик сложен посао. А у међувремену сарадња са „зналцима народног језика“ показала му је да и приступ „живоме народном језику“ мора бити знатно рафиниранији од поступка простог преузимања „у народу живућих израза“, те да се ваљани технички изрази „тек вјекovima утврђују“ (а „у нас се о томе тек почело мислити да тако речем с јучерашњег дана“ – закључује Богишић).

Свестан на крају тих чињеница, Богишић при крају свог чланка из 1900. године ламентира што су пре окончања његовог рада на Законнику била обрађена тек „два-три прва слова“ у *Рјечнику ЈАЗУ* и закључује: „Отуда слиједи, да и саме сирове материјале, тј. ријечи, ми бијасмо принуђени сами по изворима тражити, сабирати и изучавати, а то је све тим мучније било што силни и неодгодиви послови око самога садржаја не допуштаху нам трошити него сразмерно мало времена око формалне стране Законика: око језика, стила, термина“.¹⁶⁷

Зато се неодољиво намеће поређење Богишићевог рада на утврђивању правне терминологије Општега имовинског законика са Хаџићевим радом на Грађанском законнику Србије и с радом одбора за израду *Правно-џолићичке терминологије за аустријске словенске језике*. Док Богишић сматра да му ни 15 година, колико

¹⁶⁵ Богишић 1967, 128.

¹⁶⁶ Цео рукопис ове студије несумњиво је настао у реализацији Богишићево обавезе коју је преузео протоколом потписаним с руским министарствима 1882. године. Уместо ове опширније студије (од 120 штампаних страница) Богишић је представио јавности знатно краћи текст (од 25 штампаних страница) на француском језику *Поводом црногорскога грађанског законика*, који је штампао као брошуру у Паризу 1886, али је из опрезности није дистрибуирао већ је две године касније, кад је Законик био потпуно готов, у Бриселу поново објавио исти текст.

¹⁶⁷ Богишић 1986, 142.

је трајала његова кодификаторска мисија (када је, живећи претежно у Паризу, уживао богату руску финансијску и сваку другу подршку), није било довољно за савршено језичко обликовање Законика и утврђивање до краја задовољавајуће терминологије, – Хацић је цео кодификаторски посао обавио за две године према прецизном уговору с *Правиљелсѿвом* сиромашне Кнежевине Србије не ослањајући се (као Богишић) на помоћ других „зналаца језика“, но је, напротив, имао муке с неким од њих (у то време Хацић је водио чувену полемику с Вуком Караџићем, којој се потом на, Вуковој страни, придружио и млади Ђура Даничић).¹⁶⁸ *А Правно-ѿолиѿичка ѿерминолоѿија за аусѿријске језике* настала је за мање од четири месеца (август–децембар 1849), према строгом налогу аустријске владе, где није било места за велика филолошка премишљања, па ни Вукова термилошка детаљисања, јер – ваљало је што пре издавати службени лист Царевине на „словенским наречјима“ (тј. на признатим словенским језицима).

Поред тога, и Грађански законик Србије и *Правно-ѿолиѿичка ѿерминолоѿија за аусѿријске словенске језике* настали су у време кад укупно стање у српском књижевном језику ни изблиза није било онако сазрело као у време Богишићеве дуготрајне кодификаторске мисије. Том сазревању српскога језичког стандарда знатно су доприносила својим укупним деловањем два експедитивна правника практичара – Јован Хацић и Божидар Петрановић, од којих је први сâм написао Грађански законик Србије, а други је поднео главни терет израде српске стране *Правно-ѿолиѿичке ѿерминолоѿије за аусѿријске словенске језике* и у исто време превео на српски језик *Оѿиѿи аусѿријски ѿрађански законик*.

У сваком случају, терминологија Грађанског законика Србије и терминологија *Правно-ѿолиѿичке ѿерминолоѿије за аусѿријске словенске језике* заслужују да буду темељно изучене и осветљене. Ова друга не сме се сматрати другоразредним правним и термилошким наслеђем. Савремени хрватски истраживачи до сада су јој поклањали много више пажње¹⁶⁹ и већ су је оквалификовали „првим правим темељом хрватскога правног називља“,¹⁷⁰ што је и разумљиво јер се у оквирима Хабзбуршке монархије тада почела изграђивати модерна хрватска правно-политичка терминологија. Српски истраживачи овом специфичном термилошком речнику нису, међутим, ни изблиза придавали такав значај (мада је ушао у корпус *Речника САНУ*): као да су се (уз осветљавање Вуковог учешћа у раду одбора за припрему Речника)¹⁷¹ задовоља-

168 Видети: *Караџић 2001*, 21–33, 61–83, 221–226, 265–309, 394–432, 969–1085.

169 Видети: *Виниц 1978*, 379–392, *Мамић 1992*, 12.

170 *Мамић 1992*, 5.

171 Видети: *Павловић 1963*.

вали закључком да „то дело није много утицало на развој терминологије код Срба“, уз образложење да је „Кнежевина Србија тада већ поседовала законодавство и донекле уходану судску и управну праксу“, а да „после укидања Српске Војводине 1860. није остало много простора за администрирање на српском језику“.¹⁷²

Остаје, ипак, питање у којој мери је лексика *Правно-политичке терминологије за аустријске словенске језике* продрла у савремени стандард српског језика. Преузимање термина из овог речника није морало бити искључиво непосредно и у неком континуитету: нпр. из терминолошке лексике Српске Војводине – непосредно у модеран српски језички стандард, или – у терминолошку лексику Кнежевине Србије, па потом у модерни стандард. Начелно узев, пут преузимања неких термина из *Правно-политичке терминологије за аустријске словенске језике* у савремени стандард српског језика могао је у XX веку бити заобилазан и посредан: преко хрватске терминологије, утемељене управо на *Правно-политичкој терминологији за аустријске словенске језике*. А могао је бити заобилазан и на други начин – преко Општега имовинског законика, под условом да је он заиста преузео неке термине из *Правно-политичке терминологије*, што ваља пажљиво анализирати. Тек, посла је још на претек у истраживању домањаја *Правно-политичке терминологије за аустријске словенске језике*.

Први корак у томе јесте још подробније осветљавање улоге коју је имао главни аутор овог речника Божидар Петрановић.¹⁷³ У време његовог настанка Петрановић је био не само познати правник и српски културни посленик из Далмације већ и посланик у парламенту у Бечу и, уопште, јака политичка личност. Он је и први преводилац Општега аустријског грађанског законика на српски језик, а Деметер га означава (говорећи о његовој уредничкој улози) као „особитог познатеља тако названог славено-србскога књижевног језика“. Захваљујући свему томе, он је и водио главну реч у припреми Речника и парирао Вуку Караџићу, мада је тада и Вук био признат од аустријских власти за угледног грађанина Монархије и врхунског српског филолога и књижевника.¹⁷⁴ Свеколиком Петрановићевом деловању на „путовима хрватскога књижевног језика“ посвећена је пак знатна пажња.¹⁷⁵

Речник назван *Правно-политичка терминологија за аустријске словенске језике*, створен под окриљем аустријских власти, зачео је процес стандардизације правне и политичке терминологије у језику Хрвата и Срба у Монархији и прокрчио је путеве за

¹⁷² *Ивић* 1991, 285, 286.

¹⁷³ О Петрановићевом деловању вид. у *Ивић... 1981*, 274, 293, 371, 372, и *Срби – биографски лексикон 1994*, 431–432.

¹⁷⁴ Вук је 1847. године добио од самога цара скупочен прстен, што је било изузетно признање за његов дугогодишњи рад на културном пољу, али и наговештај неких посебних намера аустријских власти према Вуку.

¹⁷⁵ Видети: *Винце* 1978, 321–392.

њихово књижевнојезичко зближавање. Зато овај речник заслужује већу пажњу и као непосредан увод за тзв. *Бечки књижевнојезички* (или *књижевни*) *договор* из 1850. године, који је у XX веку различито интерпретиран код Срба и Хрвата у појединим раздобљима њиховог живљења у истој државној заједници.

При изради и озваничењу *Правно-јолићичке терминологије за аустријске словенске језике* Кнежевина Србија држала се по страни, мада се радило о терминолошком подухвату који се тицао (и) српског језика. То се може разумети: Кнежевина Србија није била кадра да се меша у овакве подухвате унутар моћне суседне земље, макар се они односили и на Србе из Хабзбуршке монархије.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА СА СКРАЋЕНИМ ОЗНАКАМА БИБЛИОГРАФСКИХ ЈЕДИНИЦА

Боџишић 1872

Valtazar Bogišić, *Pisani zakoni na slovenskom jugu*. Bibliografski nacrt, Zagreb, 1872.

Боџишић 1967

Валтазар Богишић, *Меџог и сисџем кодификације имовинског љрава у Црној Гору* [приредио Томица Никчевић, серија САНУ *Посебна издања*, књ. CDIX], Београд, 1967.

Боџишић 1986

Valtazar Bogišić, *Izabrana dela i Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru* [приредила Јелена Даниловић, серија *Klasici jugoslovenskog prava* у издању НИУ Службени лист СФРЈ], Београд, 1986.

Боџишић 1998

Valtazar Bogišić, *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru i izabrana djela* [приредила Јелена Даниловић], Podgorica–Beograd, 1998.

Бојовић 1992

Јован Р. Бојовић, *Усвајање џексџа Оџиџеџ имовинског законика за Књажевину Црну Гору*, Подгорица, 1992.

Винце 1978

Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1978.

Војновић 1889

Konstantin Vojnović, *Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru obzirom na ostalo crnogorsko zakonodavstvo*, „Rad JAZU“, br. 96, Zagreb, 1889, 1–109.

Војиновић 1996

Новица Војиновић, *Грађански законик за Кнежевину Србију и Ойшїи имовински законик за Књажевину Црну Гору (елементни уџоредне анализе)* [у]: *Сїо њедесетї година од доношења Срїског ѓрађанског законика (1844–1994)*, Београд [1994], 1996.

Греков 1951

Б. Д. Греков, *Полици, ойыиї изучения обѣсїтвенных ойношени в Полици XV–XVII вв*, Москва 1951.

Борђевић 1888

Андра Борђевић, *Ойшїи имовински законик за Књажевину Црну Гору*, „Бранич“, бр. 15–22, Београд, 1888.

Борђевић 1986 [1888]

Andra Đorđević, *Pregled pravnih termina korišćenih u Opštem imovinskom zakoniku* [у]: Valtazar Bogišić, *Izabrana dela i Opšti imovinski zakonik*, Beograd, 1986, 487–500.

Енциклопедија Јуџославије 1955

Enciklopedija Jugoslavije 1 (A/Bosk), Загреб [издавач Југославије Лексикографски завод ФНРЈ], МСМЛV.

Ивић... 1981

Павле Ивић, Јован Јашић, *Кулїурна исїорија Срба у XIX веку (до седамдесетїих година)* [у]: *Исїорија срїског народа. Од ѓрвог усїанка до Берлинског конгреса 1804–1878*, пета књига, други том, Београд, 1981, 311–380.

Ивић 1991

Павле Ивић, *Изабрани огледи*, II. *Из исїорије срїскохрвайског језика*, Ниш, 1991.

Јанковић 1953

Драгослав Јанковић, *Боџишићеви коменїари Душановог законика*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 3–4, Београд, 1953, 393–409.

Јокић 2002

Ljiljana Jokić, *Državnopravna istorija Crne Gore*, Podgorica, 2002.

Караџић 2001

Вук Стефановић Караџић, *Сабрана дела Вука Караџића. XV. О језику и књижевносїи. III/1*, Београд, 2001.

Лексикон грађанског права 1996

Лексикон грађанског права: *ојшии део грађанског права, стварно право, облигационо право, наследно право, јуродично право, ауторско право, право индустријске својине, лично право, грађанско-процесно право* [главни уредник Обрен Станојевић, издавач Номос], Београд, 1996.

Лексикон облигационог права 2001

Илија Бабић, *Leksikon obligacionog prava*, Београд, 2001.

Lingua croatica conscripta 1890

Lingua croatica conscripta, hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski, Zagreb, 1890.

Луковић 1994

Милош Луковић, *Развој српскога правног система. Прилог историји језика и права у Србији*, Београд, 1994.

Мажуранић 1975

Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1975 [1908–1922].

Мамић 1992

Mile Mamić, *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*, Zagreb, 1992.

Мала енциклопедија Просвете 1986

Мала енциклопедија. Општа енциклопедија [четврто издање, издавач Просвета], Београд, 1986.

Мариновић 1974

Ante Marinović, *Običajno pravo i samouprave u bivšoj Dubrovačkoj republici i njihovo izučavanje* [у]: *Обичајно право и самоуправа на Балкану и у суседним земљама* [Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 1. и 2. новембра 1971. год. у Београду], Београд, 1974, 91–115.

Мариновић 1989

Ante Marinović, *Utjecaj dubrovačkog srednjovjekovnog statutarog prava na Vogišićev Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru* [у]: *Стогодишњица Ојшијег имовинског законика за Књажевину Црну Гору*, Титоград, 1989, 117–124.

Мартиновић 1958

Нико С. Мартиновић, *Валиазар Божишић. I Историја кодификације црногорског имовинског права*, Цетиње, 1958.

Месић 1859

Matija Mesić, *Poljički statut*, „Arkiv“, br. 5, Zagreb, 1859.

Молнар 1996

Александар Молнар, *Социјална мисао у њозадини кодификација Јована Хаџића и Валџазара Боџишића* [у:], *Сџо њедесетџ година од доношења Срџскоџ грађанскоџ законика (1844–1994)*, Београд, 1996.

Никчевић 1971

Томица Никчевић, *Посџанак и њокушај њрепаче грађанскоџ законика Кнежевине Србије*, Београд, 1971.

Њомаркај 1990

Istvan Nyomárkay, *Да ли је њознавао Амброзије Шарчевић њерминолошке речнике и осџала двојезична издања своџа доба*, „Научни састанак слависта у Вукове дане“, бр. 18/1, Београд, 1990, 137–142.

Осџојић 1976

Бранислав Остојић, *Језик Пеџра I Пеџровића*, Титоград, 1976, 217–228.

Павловић 1963

Миљивој, Павловић, *Сарагња Вука Сџефановића Караџића на њерминолошком речнику из 1853. џод*. „Filologija“, br. 4, Zagreb, 1963, 129–139.

Пешикан 1982

Митар Пешикан, *О селекцији речи у оџисним речницима, Лексикоџрафија и лексиколоџија* [Зборник реферата], Београд–Нови Сад, 1982, 209–215.

Пешикан 1984

Митар Пешикан, *Оџиџа и сџецифична лексика у дијалекаџским и истџоријским речницима*, [у:] Лексикоџрафија и лексиколоџија [Зборник радова], Нови Сад – Београд, 1984, 125–128.

Речник закона 1856

Ђорђе Петровић, *РХчникъ закона', уредба', и уредбены њроџиса' изданы у Княжесџву Србиџ одџ 1827. до њоловине 1854. џод*., Београд, 1856.

Речник Њеџошева језика

Речник језика Пеџра II Пеџровића Њеџоша, I–II [израдили Михаило Стевановић и сарадници], Београд–Титоград–Цетиње, 1983.

Речник МС

Речник српскохрватскога књижевног језика, I–VI, Нови Сад, 1967–1976.

Речник САНУ

Речник српскохрватског књижевног и народног језика [Издаје Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ], Београд, I том 1959, XVI том 2001.

Рјечник ЈАЗУ

Рјечник хрватскога или српскога језика, I–XXIII, Загреб, 1880–1976.

Сиројковић 1989

Nodimir Sirotković, *Ocjena prof. Koste Vojnovića (čitana u JAZU 9. ožujka 1889) o značenju i znanstvenoj vrijednosti crnogorskog Opšteg imovinskog zakonika* [у]: *Stogodišnjica Opšteg imovinskog zakonika za Crnu Goru* [зборник радова, серија ЦАНУ *Научни скујови*, књ. 19], Титоград, 1989, 57–75.

Соловјев 1938

Александар Соловјев, *Боџишићева универзитетска предавања*, „Архив за правне и друштвене науке“, друго коло, књ. 35/2, бр. 5, Београд, 1937, 385–386.

Срби – биографски лексикон 1994

Јован С. Радојчић, *Срби – Српска Крајина, Славонија, Далмација, Хрватска. Биографски лексикон*, Београд, 1994.

Свицијовић 1992

Светозар Стијовић, *Славенизми у Њеџошевим ђесничким делима*, Нови Сад, 1992.

Терминологија 1850

Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe, Wien, 1850.

Терминологија 1853

Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-kroatische, sebische und sovenische Separat-Ausgabe, Wien, 1853.

Шафарик 1854

Pavel Šafárik, *Kratká zpráva o statutu polickém*, „Časopis Českeho muzeuma“, Praha, 1854, 270–283.